

Jak prawidłowo i bezpiecznie zorganizować wypoczynek dla dzieci i młodzieży

Poradnik dla organizatorów, rodziców
i uczestników

uwzględniający zmiany od 1 kwietnia 2016 r.

Spis treści

Wstęp.....	4
1 Informacje dla organizatora wycieczki dzieci i młodzieży.....	5
1.1 Formy wycieczki w zależności od miejsca realizacji.....	6
1.2 Zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu.....	6
1.2.1 Bezpieczeństwo przeciwpożarowe obiektu.....	6
1.2.2 Wymagania higieniczno-sanitarne dotyczące obiektu i terenu oraz żywienia uczestników wycieczki.....	7
1.2.3 Warunki higieniczno-sanitarne dla wycieczki w obiektach stałych.....	8
1.2.4 Warunki higieniczno-sanitarne dla obozów pod namiotami.....	12
1.3. Kierownik wycieczki.....	16
1.3.1 Zadania kierownika wycieczki.....	17
1.4 Wychowawca wycieczki.....	18
1.4.1 Zadania wychowawcy.....	20
1.4.2. Odpowiedzialność cywilna wychowawcy.....	21
1.5 Liczebność grup.....	23
1.6 Program wycieczki. Rozkład dnia.....	25
1.7 Zgłaszanie wycieczki.....	26
1.7.1 Rodzaje formularzy zgłoszenia wycieczki.....	27
1.7.2 Procedura rejestracji wycieczki.....	28
1.8 Wycieczka organizowana przez szkołę trwająca do 3 dni.....	32
1.9 Przewóz uczestników wycieczki.....	32
1.9.1 Warunki techniczne, jakie powinien spełniać autobus podczas przewozu dzieci i młodzieży.....	32
1.9.2 Obowiązki kierowcy.....	33
1.9.3. Procedury postępowania w razie wypadku drogowego, awarii, innych zdarzeń podczas wycieczki.....	35
2. Informacje dla rodziców.....	38
2.1 Wybór organizatora wycieczki.....	38
2.2 Baza wycieczki dla rodziców/prawnych opiekunów dziecka.....	39
2.3 Przygotowanie dziecka do wyjazdu.....	39
2.3.1 Zasady do przekazania przez rodzica/prawnego opiekuna dziecka.....	40
3. Zasady bezpiecznego wycieczki.....	42
3.1 Wycieczka nad wodą.....	42
3.1.1 Latem nad wodą.....	42
3.1.2 Zimą nad wodą.....	47
3.2 Bezpieczeństwo w górach.....	47
3.2.1 W górach w okresie letnim.....	47

3.2.2 W górach w okresie zimowym.....	49
3.2.3 Bezpieczne poruszanie się po drogach podczas pieszych wędrówek.	49
3.2.4 Ruch rowerem.	53
3.3. Wypadek podczas wypoczynku	57
4. Zadania instytucji współpracujących w zakresie zapewnienia bezpiecznego wypoczynku dzieci i młodzieży.....	58
4.1 Kuratorium Oświaty w Warszawie.	58
4.2 Policja.....	60
4.3 Państwowa Inspekcja Sanitarna.	63
4.4 Państwowa Straż Pożarna.....	65
4.5 Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego.....	66
4.6 Straż Graniczna.	68
4.7 Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe.....	68
4.8 Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego.....	68
4.9 Izba Turystyki.	69
4.10 Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe.....	69
5. Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w czasie wakacji odpowiedzialność prawna.	70
6. Podstawy prawne dotyczące wypoczynku.	73

Wstęp

Wypoczynek dzieci i młodzieży jest organizowany w czasie wolnym od zajęć dydaktyczno - wychowawczych (w okresie ferii letnich i zimowych, zimowej i wiosennej przerwy świątecznej).

Różnorodne formy wypoczynku uzupełniają ofertę przedszkoli, szkół i placówek w zakresie aktywności fizycznej oraz rozwoju zainteresowań, w tym, krajoznawczych, turystycznych, sportowych czy kulturalnych. Jest to również okazja, dla dzieci i młodzieży do odpoczynku i zabawy oraz nawiązywania trwałych i prawidłowych relacji z innymi.

Aktywny wypoczynek korzystnie wpływa na poprawienie wydajności psychofizycznej, zapobiega chorobom, usprawnia funkcje życiowe. Ma nie tylko zbawienny wpływ na kondycję fizyczną, ale w równym stopniu stymuluje rozwój umysłowy, poprawiając zdolność uczenia się. Umiarkowany wysiłek fizyczny poprawia nastrój a oderwanie się od codziennego stresu, doskonale wpływa na poprawę funkcjonowania układu nerwowego.

Pełny inwencji wypoczynek z ciekawą i różnorodną ofertą zajęć programowych pozwala dzieciom i młodzieży dobrze odpocząć i przygotować się do nowego roku szkolnego.

Warto jednak pamiętać o tym, że to na dorosłych spoczywa obowiązek zapewnienia bezpiecznych warunków przebiegu wypoczynku tak, aby dzieci i młodzież mogły zadowolone i wypoczęte wrócić do nauki.

Poradnik Mazowieckiego Kuratora Oświaty stanowi kompendium wiedzy zarówno dla rodziców, jak i organizatorów wypoczynku oraz kierowników i wychowawców sprawujących bezpośrednią opiekę nad dziećmi i młodzieżą w trakcie jego trwania.

Poradnik został przygotowany w Kuratorium Oświaty w Warszawie przy współpracy:

1. Komendy Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu.
2. Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej w Warszawie.
3. Wojewódzkiego Inspektoratu Transportu Drogowego w Radomiu.
4. Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Warszawie.

Zachęcamy zarówno Rodziców/Prawnych Opiekunów, jak i Organizatorów, Kierowników i Wychowawców wypoczynku do uważnej lektury poradnika, zanim wyślemy dzieci i młodzież na wypoczynek.

1 Informacje dla organizatora wypoczynku dzieci i młodzieży.

Przez wypoczynek należy rozumieć wypoczynek organizowany dla dzieci i młodzieży w celach rekreacyjnych lub regeneracji sił fizycznych i psychicznych, połączony ze szkoleniem lub pogłębianiem wiedzy, rozwijaniem zainteresowań, uzdolnień lub kompetencji społecznych dzieci i młodzieży, trwający nieprzerwanie co najmniej 2 dni, w czasie ferii letnich i zimowych oraz wiosennej i zimowej przerwy świątecznej, w kraju lub za granicą, w szczególności w formie kolonii, półkolonii, zimowiska, obozu, biwaku.

Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa, w drodze rozporządzenia, warunki, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasady jego organizowania i nadzorowania.

(Od 6 kwietnia 2016 r. obowiązuje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie warunków wypoczynku dzieci i młodzieży (Dz. U. z 2016 r., poz.452).

Organizatorami wypoczynku mogą być:

- szkoły i placówki,
- przedsiębiorcy wpisani do rejestru organizatorów turystyki i pośredników turystycznych, o których mowa w art. 4 ust.1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1553 z późn. zm.)
- osoby fizyczne, osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej organizujące wypoczynek w celu niezarobkowym lub zarobkowym, jeżeli organizowany wypoczynek nie stanowi imprezy turystycznej, o której mowa w art. 3 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych.

1) usługi turystyczne - usługi przewodnickie, usługi hotelarskie oraz wszystkie inne usługi świadczone turystom lub odwiedzającym;

2) impreza turystyczna - co najmniej dwie usługi turystyczne tworzące jednolity program i objęte wspólną ceną, jeżeli usługi te obejmują nocleg lub trwają ponad 24 godziny albo jeżeli program przewiduje zmianę miejsca pobytu;

Organizator wypoczynku zapewnia:

1. bezpieczne i higieniczne warunki wypoczynku, w szczególności organizuje wypoczynek w obiekcie lub na terenie spełniającym wymagania ochrony przeciwpożarowej, ochrony środowiska oraz warunki higieniczno-sanitarne, określone w przepisach o ochronie przeciwpożarowej, ochronie środowiska i Państwowej Inspekcji Sanitarnej, a w przypadku wypoczynku z udziałem dzieci i młodzieży niepełnosprawnej - organizuje wypoczynek w obiekcie lub na terenie dostosowanym do potrzeb wynikających z rodzaju niepełnosprawności uczestników wypoczynku
2. wykwalifikowaną kadrę pedagogiczną,
3. dostęp do opieki medycznej,
4. program wypoczynku i zajęcia dostosowane do wieku, zainteresowań i potrzeb uczestników, ich stanu zdrowia, sprawności fizycznej i umiejętności,
5. żywienie zgodne z zasadami higieny żywienia¹,
6. bezpieczne korzystanie z wyznaczonego obszaru wodnego²,
7. bezpieczne przebywanie w górach oraz na zorganizowanych terenach narciarskich³

¹ Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (t.j. Dz. U. z 2017 r.poz.149 ze zm.)

² Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz. U. z 2016 r., poz. 566 z późn. zm.)

³ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz. U. z 2011 r. Nr 208, poz. 1241 z późn. zm.)

1.1 Formy wypoczynku w zależności od miejsca realizacji.

Wypoczynek w kraju:

- wypoczynek w obiekcie hotelowym lub innym obiekcie, w którym są świadczone usługi hotelarskie, o którym mowa w rozporządzeniu Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (Dz. U. z 2006 r. Nr 22, poz. 169) np. hotel, pensjonat, schronisko całoroczne;
- wypoczynek w obiekcie używanym okazjonalnie do wypoczynku; np. dom parafialny;
- **wypoczynek organizowany okazjonalnie w szkołach i placówkach;**
- wypoczynek bez stałej infrastruktury komunalnej np. pole namiotowe;
- wypoczynek w formie wędrownej;
- wypoczynek w miejscu zamieszkania (półkolonie);
- **wypoczynek organizowany przez szkołę lub placówkę trwający do 3 dni.**

Wypoczynek organizowany poza granicami kraju Rzeczypospolitej Polskiej.

- wypoczynek trwający dowolną liczbę dni,
- **organizator ma obowiązek zawrzeć umowę ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków i kosztów leczenia na rzecz uczestników wypoczynku, o ile obowiązek takiego ubezpieczenia nie wynika z odrębnych przepisów,**
- **co najmniej jedna osoba spośród kadry wypoczynku organizowanego poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej musi znać język obcy na poziomie umożliwiającym porozumiewanie się w krajach tranzytowych i kraju docelowym (Art. 92 c ust. 4 ustawy o systemie oświaty*)**

(*ustawa z dnia 7 września 1991 r o systemie oświaty t. j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2198 z późn. zm.).

1.2 Zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu.

Organizując wypoczynek dla dzieci i młodzieży, w szczególności sposób należy zadbać o bezpieczne i higieniczne warunki dla uczestników, w oparciu o obowiązujące w tym zakresie przepisy prawa. Na organizatorze wypoczynku spoczywa obowiązek **zawarcia umowy** na zakwaterowanie dzieci lub młodzieży z właścicielem lub zarządcą budynków, obiektów lub terenu.

Obiekt albo teren, w którym ma być zorganizowany wypoczynek, musi spełniać wymogi dotyczące bezpieczeństwa, ochrony przeciwpożarowej, warunków higieniczno-sanitarnych oraz ochrony środowiska określone przepisami o ochronie przeciwpożarowej, Państwowej Inspekcji Sanitarnej i ochronie środowiska, a w przypadku organizacji wypoczynku z udziałem dzieci i młodzieży niepełnosprawnej - obiekt musi być ponadto dostosowany do potrzeb wynikających z rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczestników wypoczynku.

1.2.1 Bezpieczeństwo przeciwpożarowe obiektu.

Wymagania w zakresie ochrony przeciwpożarowej dotyczące obiektu przeznaczonego dla wypoczynku dzieci i młodzieży

Organizator wycieczki do zgłoszenia wycieczki dołącza załącznik - **aktualną opinię Państwowej Straży Pożarnej**.

Właściciel lub zarządca budynków, obiektów lub terenu, gdzie ma być realizowany wycieczek **jest zobowiązany przedstawić, a w przypadku jej nieposiadania wystąpić o opinię potwierdzającą spełnienie wymagań przeciwpożarowych**, wydaną przez właściwego terenowo komendanta powiatowego/miejskiego Państwowej Straży Pożarnej.

Komendant powiatowy/miejski Państwowej Straży Pożarnej wydaje przedmiotową opinię z uwzględnieniem:

- możliwości prowadzenia bezpiecznej ewakuacji;
- wyposażenia obiektu w wymagane urządzenia przeciwpożarowe, poddawania ich przeglądom technicznym, czynnościom konserwacyjnym i oceny ich sprawności technicznej;
- sprawności instalacji technologicznych budynku i poddawania ich okresowym kontrolom;
- składowania materiałów palnych w miejscach zabronionych lub w sposób zmniejszający ich szerokość albo wysokość poniżej wymaganych wartości określonych w przepisach techniczno-budowlanych;
- oznakowania zgodnie z Polskimi Normami dróg i wyjść ewakuacyjnych, miejsc usytuowania urządzeń przeciwpożarowych i gaśnic, przeciwpożarowych wyłączników prądu, głównych kurków instalacji gazowej, miejsc zbiórki do ewakuacji i innych elementów istotnych w kontekście wystąpienia pożaru lub innego zagrożenia;
- wyposażenia obiektu w gaśnice i ich sprawności;
- umieszczenia w widocznych miejscach instrukcji postępowania na wypadek pożaru wraz z wykazem telefonów alarmowych;
- zapewnienia i wdrożenia instrukcji bezpieczeństwa pożarowego dla obiektów bądź ich części stanowiących odrębne strefy pożarowe, wskazanych w przepisach szczególnych;
- zaznajomienia użytkowników z zasadami postępowania w przypadku alarmowania i konieczności ewakuacji ludzi z obiektu podczas wystąpienia zagrożenia.

Mając na uwadze powyższe należy wskazać, że każdorazowo wydana opinia, oparta jest o aktualne wymagania ochrony przeciwpożarowej w odniesieniu do faktycznie występujących warunków użytkowania obiektu z uwzględnieniem warunków ewakuacji ludzi.

Opinia jest ważna przez okres 3 lat od dnia jej wydania, jeżeli warunki ochrony przeciwpożarowej obiektu lub terenu nie uległy zmianie.

1.2.2 Wymagania higieniczno-sanitarne dotyczące obiektu i terenu oraz żywienia uczestników wycieczki.

Wymagania higieniczno-sanitarne będą uzależnione od formy wycieczki oraz obiektu i terenu, w którym będzie on zorganizowany. Inne będą dla wycieczki zorganizowanej w stałych obiektach hotelowych (hotele, motele) lub innych obiektach świadczących usługi hotelarskie (np. pensjonaty, schroniska turystyczne, domy wycieczkowe, itp.) w tym w obiektach okazjonalnie używanych do wycieczki (np. bursy i internaty, szkoły itp.). Inne zaś do specyficznej formy wycieczki jaką są obozy pod namiotami.

Podstawowe wymagania warunków higieniczno-sanitarnych dla bazy lokalowej wycieczki zorganizowanej w oparciu o stałe obiekty budowlane są określone m.in. w Rozporządzeniu Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich

i innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie (t.j. Dz. U. z 2006 r. Nr 22, poz. 169 z późn. zm.).

Natomiast wskazówki jak bezpiecznie zorganizować wypoczynek pod namiotami można znaleźć w Instrukcji Głównego Inspektora Sanitarnego w sprawie wymagań higieniczno-sanitarnych dla stacjonarnych obozów pod namiotami, wydanej w czerwcu 2010 r. (dostępnej na stronie: <http://www.gis.gov.pl/dep/?lang=pl&dep=11&id=15>).

W zakresie żywienia uczestników wypoczynku mają zastosowanie przepisy określające warunki, jakie powinny być spełnione w zakładzie żywienia zbiorowego, które zawarte są w załączniku II Rozporządzenia (WE) 852/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004r. w sprawie higieny środków spożywczych (Dz. Urz. UE L 139, 30/04/2004). W załączniku tym znajduje się XII rozdziałów. Rozdziały I, II, V – XII mają zastosowanie dla obiektów żywienia zbiorowego o charakterze stałym, natomiast w przypadku obiektów tymczasowych ma zastosowanie rozdział III.

1.2.3 Warunki higieniczno-sanitarne dla wypoczynku w obiektach stałych.

Optymalną byłaby lokalizacja wypoczynku w oddaleniu od ruchliwych tras komunikacyjnych na terenach o odpowiednich warunkach klimatycznych. Obiekt winien posiadać dostosowaną do liczby uczestników wypoczynku dostateczną liczbę pomieszczeń przeznaczonych na sypialnie, jadalnię, świetlicę, izolatkę, węzły sanitarno-higieniczne oraz wyposażenie zgodnie z informacjami podanymi w zgłoszeniu wypoczynku.

Zorganizowanie bezpiecznego wypoczynku łączy się z zapewnieniem prawidłowych warunków pobytu dzieci i młodzieży w następujących obszarach:

I. Teren:

- powinien być ogrodzony, a samo ogrodzenie nie budzić zastrzeżeń technicznych;
- nawierzchnia dróg oraz przejść równa i utwardzona (w razie opadów śniegu, drogi i przejścia oczyszczone ze śniegu i lodu oraz posypane piaskiem);
- otwory kanalizacyjne, studzienki i inne zagłębienia trwale zabezpieczone odpowiednimi pokrywami;
- jeśli na terenie urządzono piaskownice, przed sezonem należy dokonać wymiany piasku, utrzymywać go w czystości i usuwać widoczne zanieczyszczenia oraz zabezpieczyć przed zanieczyszczeniem odchodami zwierzęcymi;
- na terenie należy zapewnić wydzielone miejsce do gromadzenia odpadów stałych. Odległość miejsc na pojemniki i kontenery na odpady stałe powinna wynosić, co najmniej 10 m od okien i drzwi do budynku oraz co najmniej 3 m od granicy z sąsiednią działką. Zachowanie odległości od granicy działki nie jest wymagane, jeśli pomieszczenia stykają się z podobnymi urządzeniami na działce sąsiedniej.

II. Budynek:

- zaopatrzony w bieżącą ciepłą i zimną wodę, przy czym organizator powinien dysponować aktualnym (pozytywnym) wynikiem badania wody, o którym mowa w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 29 marca 2007 r. w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U z 2007 r. Nr 61, poz. 417 z późn. zm.); gdy obiekt zaopatrywany jest w wodę z wodociągu publicznego badanie mikrobiologiczne, gdy z ujęcia własnego zarówno badanie mikrobiologiczne jak i fizyko-chemiczne;
- zapewnione odprowadzenie ścieków do kanalizacji ogólnospławnej lub własnego zbiornika bezodpływowego;
- w przypadku organizacji wypoczynku dla osób niepełnosprawnych – obiekt musi być dostosowany do potrzeb wynikających z rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczestników wypoczynku;
- schody zewnętrzne i wewnętrzne powinny być wyposażone w balustrady lub inne

zabezpieczenia od strony przestrzeni otwartej, poręcze zabezpieczone przed zsuwaniem się po nich, stopnie schodów powinny być równe i nieśliskie;

- wysokość pomieszczeń w budynkach zamieszkania zbiorowego, powinna wynosić 2,5 m w sypialniach od 1- do 4-osobowych, zaś przy liczbie osób większej niż 4 wysokość powinna wynosić minimum 3,0 m;
- sufity, ściany, podłogi oraz stolarka okienna i drzwiowa powinna być w dobrym stanie technicznym.

III. Mikroklimat pomieszczeń:

- we wszystkich pomieszczeniach przeznaczonych na wypoczynek, powinna być zapewniona skutecznie działająca wentylacja grawitacyjna lub mechaniczna;
- okna w celu okresowego wietrzenia powinny mieć konstrukcję umożliwiającą otwieranie, co najmniej 50% ich powierzchni;
- temperatura pomieszczeń powinna być dostosowana do ich funkcji oraz rodzaju wykonywanych czynności, i tak np.:
 - +16° C w salach gimnastycznych;
 - +18° C w pomieszczeniach, gdzie odbywają się zajęcia;
 - +20° C w pokojach mieszkalnych, przedpokojach;
 - +24° C w łazienkach, rozbieralniach-szatniach, umywalniach, natryskowniach;
- pomieszczenia przeznaczone na wypoczynek powinny mieć zapewnione oświetlenie dzienne i sztuczne; w pomieszczeniach przeznaczonych na pobyt ludzi stosunek powierzchni okien, liczonej w świetle ościeżnic, do powierzchni podłogi powinien wynosić co najmniej 1:8 okna powinny mieć możliwość osłony przed nadmiernym nasłonecznieniem; wszystkie punkty świetlne oświetlenia sztucznego powinny być czynne i zaopatrzone w osłony.

IV. Pokoje sypialne i inne pomieszczenia zajęć:

- powierzchnia sypialni powinna mieć nie mniej niż 2,5 m² na jedną osobę; powierzchnia ta ulega zmniejszeniu w przypadku łóżek piętrowych i wynosi 1,5 m²/osobę; należy pamiętać o zachowaniu 30 cm odstępu między łózkami, co ma zapobiegać przenoszeniu chorób i pasożytów, natomiast mając na względzie swobodę ruchu wskazane jest zapewnienie 50 cm odstępu między łózkami;
- w salach sypialnych należy zapewnić:
 - łóżko jednoosobowe wyposażone w: poduszkę, kołdrę lub dwa koce, komplet pościeli (poszwa, poszewka na poduszkę, prześcieradło – czyste, niezniszczone);
 - szafki (lub indywidualne półki) dla każdej osoby na rzeczy osobiste;
 - stół oraz krzesła lub taborety (1 na osobę) lub ławy;
 - wieszaki na odzież wierzchnią;
 - lustro
 - kosz na śmieci
- świetlica – powinna posiadać odpowiednią powierzchnię, która będzie gwarantowała prowadzenie zajęć zespołowych, wyposażona w sprzęt świetlicowy;
- jadalnia – wskazane jest, aby była pomieszczeniem o odpowiednio dużej powierzchni, umożliwiającej spożywanie posiłków jednocześnie przez wszystkich uczestników wypoczynku;
- meble i inne sprzęty będące w wyposażeniu pokoi sypialnych jak i pomieszczeń wspólnych, muszą być czyste, niezniszczone, sprawne technicznie oraz estetyczne.

V. Warunki prowadzenia żywienia:

Pomieszczenia bloku żywienia – wyposażenie, stan techniczny, rozmieszczenie i wielkość pomieszczeń winny zapewniać między innymi odpowiednią przestrzeń roboczą pozwalającą

na wykonanie wszystkich operacji w warunkach higienicznych oraz stosowanie zasad dobrej praktyki higienicznej (GHP). W szczególności należy wziąć pod uwagę:

- zaopatrzenie w wodę pitną (spełniającą wymagania określone w przepisach) zimną i ciepłą w dostatecznej ilości z aktualnym wynikiem badania wody;
- stan zdrowia personelu kuchni – dokumentacja medyczna personelu;
- warunki przechowywania żywności i przygotowywania posiłków, w tym:
 - warunki oraz sposób magazynowania żywności;
 - warunki oraz sposób obróbki warzyw i owoców;
 - warunki oraz sposób dezynfekcji jaj.
- warunki sporządzania posiłków w kuchni, w tym:
 - wydzielone stanowiska przyrządzania posiłków;
 - stanowisko wydawania posiłków.
- warunki i sposób mycia naczyń kuchennych;
- warunki i sposób mycia i dezynfekcji naczyń stołowych;
- wydzielone urządzenia sanitarne dla personelu kuchennego;
- sposób postępowania z pojemnikami do transportu posiłków w przypadku cateringu;
- sposób postępowania z odpadami stałymi i płynnymi;
- zapewnienie dokumentacji dotyczącej dobrej praktyki higienicznej i produkcyjnej, (instrukcje/procedury dotyczące higieny osobistej pracowników, procesów mycia i dezynfekcji, kontroli przechowywania produktów spożywczych nietrwałych, usuwania odpadów i ścieków, dokumenty dostaw surowców, produktów; w przypadku cateringu – producenta posiłków, warunki transportu);

Bezpieczeństwo zdrowotne zbiorowego żywienia uczestników wycieczki będzie zachowane, jeżeli organizator wycieczki zagwarantuje i będzie pamiętał, że:

- w pomieszczeniach, w których się przygotowuje, poddaje obróbce lub przetwarza środki spożywcze powierzchnie podłóg, ścian, sufitów, muszą być utrzymane w dobrym stanie i muszą być łatwe do czyszczenia;
- powierzchnie robocze (wraz z powierzchniami wyposażenia) w obszarach, w których pracuje się z żywnością, muszą być w dobrym stanie i muszą być łatwe do czyszczenia i dezynfekcji; wymaga to stosowania gładkich, zmywalnych, odpornych na korozję oraz nietoksycznych materiałów;
- w żywieniu zbiorowym dzieci konieczne jest zapewnienie możliwości higienicznego mycia naczyń przy użyciu zmywarki z funkcją wyparzania;
- wszelkie przedmioty, instalacje i sprzęt, pozostające w kontakcie z żywnością muszą być skutecznie czyszczone oraz dezynfekowane z częstotliwością zapobiegającą jakiegokolwiek ryzyku zanieczyszczenia;
- odpady żywnościowe, niejadalne produkty uboczne i inne śmieci muszą być składowane w zamkniętych pojemnikach i jak najszybciej usuwane z pomieszczeń, gdzie znajduje się żywność, aby zapobiec ich gromadzeniu;
- w zakładzie musi być zapewniona woda pitna, czyli bezpieczna pod względem mikrobiologicznym;
- osoby pracujące w styczności z żywnością muszą utrzymywać wysoki stopień czystości osobistej i nosić czystą odzież ochronną;

- żadna osoba cierpiąca na chorobę lub będąca jej nosicielem, która może być przenoszona poprzez żywność, bądź też stwierdza się u niej np. zainfekowane rany, zakażenia skóry, owrzodzenia lub biegunkę nie może uzyskać pozwolenia na pracę z żywnością;
- osoby pracujące w styczności z żywnością powinny uzyskać określone przepisami o chorobach zakaźnych i zakażeniach orzeczenie lekarskie dla celów sanitarno-epidemiologicznych o braku przeciwwskazań do

wykonywania prac, przy wykonywaniu, których istnieje możliwość przeniesienia zakażenia na inne osoby.

VI. Pomieszczenia higieniczno-sanitarne:

- do pomieszczeń tych zgodnie z § 76 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U Nr 75, poz. 690 z późn. zm.) zalicza się między innymi: natryski, łazienki, ustępy, umywalnie, szatnie, przebieralnie, jak też pomieszczenia służące do przechowywania sprzętu do utrzymania czystości;
- wysokość pomieszczeń higieniczno-sanitarnych powinna wynosić 2,5 m; dopuszczalne jest zmniejszenie wysokości tych pomieszczeń do 2,2 m pod warunkiem zainstalowania wentylacji mechanicznej wywiewnej lub nawiewno-wywiewnej;
- ściany powinny mieć do wysokości 2 m powierzchnie zmywalne i odporne na działanie wilgoci;
- posadzka powinna być zmywalna, nienasiąkliwa i nieśliska;
- standardy dostępności do urządzeń sanitarnych określa § 82 ust. 2 (w budynkach zamieszkania zbiorowego) i § 84 ust 2 (w budynkach użyteczności publicznej) ww. rozporządzenia, z których wynika, że:
 - w budynkach zamieszkania zbiorowego (wyjazdowe formy wypoczynku) należy zapewnić następujące warunki:
 - 1 miska ustępowa dla 10 dziewcząt;
 - 1 miska ustępowa i 1 pisuar dla 20 chłopców;
 - 1 urządzenie natryskowe dla 15 osób;
 - 1 umywalka dla 5 osób.
 - w budynkach użyteczności publicznej (wypoczynek w miejscu zamieszkania) należy zapewnić następujące warunki:
 - 1 umywalka dla 20 osób;
 - 1 miska ustępowa dla 20 dziewcząt;
 - 1 miska ustępowa i 1 pisuar dla 30 chłopców.
- w ustępach z oknem i jedną kabiną należy zapewnić wentylację grawitacyjną lub mechaniczną, a w innych – mechaniczną o działaniu ciągłym lub włączaną automatycznie;
- na kondygnacjach dostępnych dla osób niepełnosprawnych, co najmniej jedno z pomieszczeń higieniczno-sanitarnych powinno być dostosowane do użytku tych osób;
- pomieszczenia higieniczno-sanitarne powinny być wyposażone w środki higieny osobistej (mydło w płynie, ręczniki jednorazowe lub suszarki elektryczne do rąk i papier toaletowy);
- urządzenia sanitarne powinny znajdować się w stanie pełnej sprawności technicznej i być utrzymane w czystości;
- ponadto powinny być wydzielone pomieszczenia pomocnicze, takie jak:
 - pomieszczenie porządkowe do przechowywania sprzętu porządkowego i środków czystościowych, dezynfekujących oraz zapasów środków do higieny osobistej (miejsce to powinno być zabezpieczone przed dostępem osób niepowołanych);
 - pomieszczenie do prania i suszenia mokrej odzieży uczestników wypoczynku;
 - pomieszczenie na brudną i czystą bieliznę pościelową.

VII. Warunki do uprawiania sportu i rekreacji:

- urządzenia i sprzęt sportowy powinny być w dobrym stanie sanitarno-technicznym (sprawne i czyste);
- nawierzchnie boisk i placów rekreacyjnych powinny być równe i utrzymane w dobrym stanie technicznym;
- bramki i kosze do gry oraz inne urządzenia terenowe powinny być stabilne i na stałe umocowane do podłoża;

- w salach i na boiskach oraz w miejscach wyznaczonych do uprawiania ćwiczeń fizycznych, gier i zabaw powinny być umieszczone tablice informacyjne określające zasady bezpiecznego użytkowania urządzeń i sprzętu sportowego.

VIII. Opieka medyczna:

- organizator jest zobowiązany zapewnić bezpieczne i higieniczne warunki w czasie wypoczynku m.in. poprzez zapewnienie uczestnikom wypoczynku dostępu do opieki medycznej (lekarz, pielęgniarka, ratownik medyczny) całodobowo w miejscu wypoczynku lub doraźnie w pobliskich podmiotach leczniczych;
- istotnym elementem zabezpieczenia medycznego jest wydzielenie izolatki (oddzielnej dla dziewcząt i chłopców, z dostępem do oddzielnego węzła sanitarnego lub możliwością wydzielenia węzła sanitarnego tylko na potrzeby osób korzystających z izolatki);
- personel medyczny lub kierownik wypoczynku powinien:
 - prowadzić zeszyt porad i zabiegów;
 - prowadzić zeszyt chorych przebywających w izolacie;
 - posiadać karty kwalifikacyjne uczestników;
 - posiadać dokumentację medyczną personelu z badań do celów sanitarno-epidemiologicznych, to jest orzeczenia lekarskie o zdolności do wykonywania prac, przy wykonywaniu, których istnieje możliwość przeniesienia zakażenia lub choroby zakaźnej na inne osoby;
- organizator wypoczynku zapewnia apteczkę wyposażoną w środki do udzielania pierwszej pomocy wraz z instrukcją jej udzielania (dostępną o każdej porze), zabezpieczoną przed dostępem osób niepowołanych.

IX. Palenie tytoniu:

Obszar ten reguluje ustawa z dnia 9 listopada 1995r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz. U. z 1996 r. Nr 10 poz. 55 z późn. zm.). Z jej zapisów wynika, że palenie wyrobów tytoniowych zabrania się między innymi w pomieszczeniach wypoczynku. Zaś w widocznych miejscach na terenie obiektu zorganizowanego wypoczynku dzieci i młodzieży, należy umieścić oznaczenia słowne i graficzne informujące o zakazie palenia wyrobów tytoniowych.

1.2.4 Warunki higieniczno-sanitarne dla obozów pod namiotami.

Podstawowe wymagania higieniczno-sanitarne podczas wypoczynku dzieci i młodzieży prowadzonego w formie stacjonarnych obozów pod namiotami, bez stałej infrastruktury określa *Instrukcja Głównego Inspektora Sanitarnego w sprawie wymagań higieniczno-sanitarnych dla stacjonarnych obozów pod namiotami z czerwca 2010 roku.*

Obóz powinien być zlokalizowany z dala od obiektów uciążliwych dla otoczenia oraz z dala od wód zalewowych. Wielkość terenu powinna umożliwić swobodne rozbicie obozu z należytym przestrzennym rozmieszczeniem części mieszkalnej, sanitarnej, części żywieniowej, terenów sportowych i rekreacyjnych.

I. Część mieszkalna obozu:

- składa się z namiotów mieszkalnych uczestników, namiotów opiekunów, świetlicy oraz namiotów zespołu medycznego;
- namioty powinny być ustawione w miejscach bezpiecznych, suchych, osłoniętych od wiatru, umożliwiając swobodny odpływ wód opadowych;
- odległość między namiotami powinna umożliwiać swobodne przejście;
- każdy namiot powinien być kompletnie olinowany; sąsiadujące ze sobą namioty nie mogą być połączone wspólnymi linami;
- w namiocie powinna mieszkać taka liczba osób, by zachować wymagania sanitarne

i zdrowotne, a w szczególności, aby mogła zostać zachowana odpowiednia wymiana powietrza oraz swobodny dostęp do kanadyjki, łóżka polowego, pryczy lub innego miejsca spania z zachowaniem swobodnego dostępu dla każdej osoby przynajmniej z jednej strony, a szerokość przejścia między nimi powinna wynosić co najmniej 50 cm. Zabronione jest budowanie pryczy zbiorowych;

- namioty mieszkalne powinny być wyposażone w wieszaki na ubrania i ręczniki oraz półki na plecaki i inne przedmioty (przybory toaletowe, obuwie itp.); nie wolno przechowywać rzeczy bezpośrednio na ziemi, wieszając ich na taśmach przymocowanych do płacht namiotowych lub na linkach namiotowych. Namioty należy codziennie wietrzyć, podwijając ich połę;
- na świetlicę, w której prowadzone będą zajęcia z uczestnikami można przeznaczyć duży namiot lub zbudować nad takim miejscem zadaszenie;
- w pobliżu namiotów w miejscu dobrze nasłonecznionym i przewiewnym należy zbudować suszarnię przeznaczoną do suszenia mokrych ubrań, ręczników, itp.

II. Urządzenia sanitarne obozu i dbałość o higienę:

- na obozie należy zapewnić właściwą lokalizację, urządzenie i stan higieniczny obiektów sanitarnych tzn. umywalni, sanitariatów ekologicznych, ustępów stałych, latryn;
- uczestnicy obozu powinni mieć warunki do utrzymania higieny osobiste, w tym dostęp do zimnej i ciepłej wody;
- należy zorganizować oddzielne umywalnie dla dziewcząt i chłopców (można urządzić jedną umywalnię z wyodrębnieniem czasu korzystania przez dziewczęta i chłopców);
- umywalnia powinna być zadaszona i osłonięta od wiatru oraz powinna zapewniać intymność czynności higienicznych, dlatego wskazane jest wyposażenie umywalni w zasłony lub kabiny;
- pomieszczenia sanitarne winny być zlokalizowane w odległości, co najmniej 15 metrów od części żywieniowej i części mieszkalnej obozu oraz co najmniej 20 metrów od miejsca pobierania wody;
- Pomieszczenia/namioty sanitarne wyposażyc należy w:
 - odpowiednią ilość miednic lub kranów;
 - pojemnik z przykryciem na zużyte opatrunki i środki higieniczne;
 - wieszaki na ubrania;
 - podłogę lub podest dla myjących się;
 - środki myjąco-dezynfekcyjne, ulegające biodegradacji;
 - szczotki do mycia miednic;
- miednice po każdorazowym użyciu dokładnie umyć i przynajmniej raz w tygodniu poddać dezynfekcji z użyciem środków odkażających;
- odległość latryn od pozostałych części obozu powinna wynosić, co najmniej 70 m;
- zaleca się budowanie oddzielnych latryn dla dziewcząt i chłopców;
- latrynę należy zadaszyć, a dół zabezpieczyć przed wpadnięciem;
- przy latrynie powinien znajdować się piasek lub ziemia do przesypywania, łopatką, papier toaletowy, stanowisko mycia rąk.

III. Źródło zaopatrzenia w wodę do spożycia przez ludzi:

- woda, w którą zaopatrywany jest obóz, powinna spełniać wymagania rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 29 marca 2007 r. w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. z 2007r. nr 61, poz.417 z późn. zm.);
- obóz należy zaopatrywać w wodę konfekcjonowaną w opakowaniach jednostkowych, (przy czym zaleca się ten sposób zaopatrzenia w wodę do spożycia) lub czerpaną ze źródła lub studni zlokalizowanych na terenie obozu lub w nieznacznej odległości od niego, po uprzednim stwierdzeniu, przez właściwego Państwowego Inspektora Sanitarnego o przydatności wody do spożycia;

- w sytuacjach nadzwyczajnych (braku wody lub nagłego pogorszenia jej jakości, awarii urządzenia wodociągowego) wodę należy dowozić cysternami/zbiornikami bezpośrednio ze źródła wskazanego przez właściwego terenowo Państwowego Inspektora Sanitarnego;
- cysterna/zbiornik do zaopatrzenia w wodę przeznaczoną do spożycia przez ludzi musi spełniać następujące warunki:
 - cysterna/ zbiornik służy tylko i wyłącznie do transportu i magazynowania wody do picia;
 - musi być wykonana/wykonany z materiałów dopuszczalnych do kontaktu z wodą przeznaczoną do spożycia przez ludzi i wyposażona/wyposażony w higieniczne punkty (zawory czerpalne) do poboru wody z cysterny/zbiornika; cysterna/ zbiornik z wodą winien być przetrzymywany w miejscu zacienionym; węże służące do podawania wody do cysterny/zbiornika muszą być czyste, wykonane z materiałów dopuszczonych do kontaktu z wodą i służyć tylko do tego celu, być odpowiednio przechowywane i dezynfekowane;
 - wlew wody do cysterny/zbiornika musi posiadać trwałe i szczelne zamknięcie; przed pierwszym użyciem, a następnie nie rzadziej niż raz na tydzień, cysterna/zbiornik powinien być dokładnie myty i dezynfekowany;
 - woda z cysterny/zbiornika przeznaczona do spożycia przez ludzi powinna zostać niezwłocznie zużyta, nie dłużej niż w ciągu 24 godzin.

IV. Gospodarka ściekami i odpadami:

- obóz powinien być wyposażony w pojemniki (kontenery) do czasowego gromadzenia odpadów komunalnych, dostarczone przez podmiot, z którym organizator obozu zawarł umowę o usuwaniu odpadów;
- pojemniki powinny być utrzymywane w odpowiednim stanie sanitarnym, porządkowym i technicznym;
- miejsce i urządzenia do gromadzenia odpadów stałych powinno być oddalone co najmniej 20 metrów od części mieszkalnej, kuchni, punktu pobierania wody i kąpieliska, w miejscu umożliwiającym łatwy wywóz;
- odpady stałe powinny być usuwane z terenu obozu zgodnie z regulaminem utrzymania czystości i porządku na terenie danej gminy, dostępnym w wydziale ochrony środowiska Urzędu Gminy;
- odpady płynne i ścieki powinny być gromadzone w szczelnych zbiornikach i okresowo wywożone do oczyszczalni lub na wylewisko komunalne przez wyspecjalizowane firmy.

V. Opieka medyczna:

- uczestnikom wypoczynku należy zapewnić dostęp do opieki medycznej. Zapewnienie opieki medycznej polega na stworzeniu warunków do szybkiego udzielenia fachowej pomocy medycznej, w razie potrzeby;
- zespół medyczny na obozie pod namiotami to: urządzone ambulatorium i izolatka, które powinny zostać ulokowane w wydzielonym miejscu części mieszkalnej obozu;
- ambulatorium – osobny namiot, przeznaczony do udzielania świadczeń zdrowotnych wyposażony w odpowiedni sprzęt, leki i urządzenia: łóżko, prześcieradło, koc, fartuchy, zamykane szafki na leki, stanowisko do mycia i dezynfekcji rąk, szczelnie zamykany pojemnik lub worek na odpadki;
- izolatka – powinna być wyposażona w łóżka z kompletem pościeli (prześcieradło, poduszka, poszewka na poduszkę, dwa koce, poszwa na jeden z koców lub zapasowy śpiwór (przy czym należy zapewnić co najmniej dwie zmiany bielizny pościelowej) oraz stolik, wieszak lub półki na rzeczy osobiste; odstęp pomiędzy miejscami do spania 1,5 m. Izolatka powinna być oddzielna dla dziewcząt i chłopców;
- personel medyczny lub komendant/kierownik obozu powinien:
 - prowadzić zeszyt porad i zabiegów,
 - prowadzić zeszyt chorych przebywających w izolacie,

- posiadać karty kwalifikacyjne uczestników;
- posiadać dokumentację medyczną personelu z badań do celów sanitarno-epidemiologicznych, to jest orzeczenia lekarskie o zdolności do wykonywania prac, przy wykonywaniu, których istnieje możliwość przeniesienia zakażenia lub choroby zakaźnej na inne osoby;

VI. Część żywieniowa:

- część żywieniowa obozu powinna być zlokalizowana w bezpiecznej odległości od części mieszkalnej;
- część żywieniowa obejmuje: magazyn żywnościowy, punkt obierania warzyw i ziemniaków, punkt przygotowywania posiłków, zadaszoną kuchnię, zadaszoną jadalnię, zmywalnię naczyń kuchennych i stołowych, wydzielone miejsce dla osób pracujących w kuchni, wyposażone w: wieszaki na odzież, miejsce do mycia rąk z mydłem dezynfekującym i ręcznikami jednorazowymi, apteczkę pierwszej pomocy (wraz z instrukcją jej udzielania);
- posiłki mogą być przygotowywane na miejscu, dowożone bądź zapewnione poza obozem;
- organizację żywienia uczestników należy dostosować do istniejących warunków higieniczno-sanitarnych, których minimalne wymagania określone zostały w ww. *Instrukcji Głównego Inspektora Sanitarnego w sprawie wymagań higieniczno-sanitarnych dla stacjonarnych obozów pod namiotami z czerwca 2010 roku* (<http://www.gis.gov.pl/dep/?lang=pl&dep=11&id=15>).

VII. Warunki do uprawiania sportu i rekreacji:

- część sportowa i rekreacyjna dla obozu pod namiotami podobnie jak dla pozostałych form wypoczynku powinna być zorganizowana w sposób bezpieczny, w miejscach niestwarzających zagrożeń dla jego uczestników.

1.3. Kierownik wypoczynku.

Kierownikiem wypoczynku może być osoba która :

- 1) nie była karana za umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przestępstwo przeciwko rodzinie i opiece, z wyjątkiem przestępstwa określonego w art. 209 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2017r., poz. 2204 z późn. zm.), przestępstwo określone w rozdziale 7 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 783 z późn. zm.) albo wobec której nie orzeczono zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowywaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi lub zakazu przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu;
- 2) ukończyła 18 lat;
- 3) posiada co najmniej wykształcenie średnie i średnie branżowe;
- 4) ukończyła kurs na kierownika wypoczynku;
- 5) posiada co najmniej trzyletnie doświadczenie w wykonywaniu zadań dydaktyczno-wychowawczych lub opiekuńczo-wychowawczych, uzyskane w okresie ostatnich 15 lat.

Kierownikiem wypoczynku może być:

- nauczyciel;
(przez „nauczyciela” w kontekście organizowanego wypoczynku uznać należy osobę posiadającą wymagane kwalifikacje do zatrudnienia na stanowisku nauczyciela, a więc zarówno czynnego nauczyciela, emerytowanego nauczyciela jak i absolwenta szkoły wyższej, który uzyskał kwalifikacje do zatrudnienia na stanowisku nauczyciela w szkole lub placówce oświatowej).
- czynny instruktor harcerski w stopniu, co najmniej podharcmistrza;
- inna osoba posiadająca, co najmniej trzyletnie (36 miesięcy) **doświadczenie w** pracy opiekuńczo-wychowawczej lub dydaktyczno-wychowawczej **uzyskane w okresie ostatnich 15 lat** oraz przynajmniej średnie wykształcenie i ukończone 18 lat życia.
(za pracę opiekuńczo-wychowawczą lub dydaktyczno-wychowawczą uznaje się pracę z dziećmi i młodzieżą w różnego typu placówkach, klubach sportowych, ośrodkach socjoterapeutycznych, świetlicach środowiskowych, domach kultury itd., przy czym wymagany "trzyletni staż pracy" oznacza trzy pełne lata doświadczenia, a nie np. trzy przepracowane sezony letniego wypoczynku).

Osoby te muszą posiadać zaświadczenie o ukończeniu kursu na kierownika wypoczynku dzieci i młodzieży obejmującego program określony w załączniku nr 7 do rozporządzenia.

Obowiązek posiadania ww. zaświadczenia nie dotyczy:

- dyrektora szkoły lub placówki;
(tylko czynny dyrektor szkoły lub placówki – w rozumieniu ustawy o systemie oświaty)
- innej osoby zajmującej kierownicze stanowisko w szkole lub placówce
(np.: zastępca dyrektora, kierownik internatu).
- instruktorów harcerskich w stopniu co najmniej podharcmistrza.

Wszystkie osoby chcące pełnić funkcję kierownika wycieczki muszą spełniać warunek, o którym mowa w art. 92p ust. 1 pkt 1 i ust. 8 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty.⁴

Art. 92. ust. 1. Kierownikiem wycieczki może być osoba, która:

1. nie była karana za umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu na szkodę małoletniego, przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletniego, przestępstwo przeciwko rodzinie i opiece, z wyjątkiem przestępstwa określonego w art. 209 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2017r., poz. 2204 z późn. zm.), przestępstwo określone w rozdziale 7 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 783 z późn. zm.) albo osoba, wobec której orzeczono zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowywaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi, lub obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu.

Art. 92p ust. 8. W celu potwierdzenia spełniania warunku, o którym mowa w ust. 1 pkt 1:

- 1) kandydat na kierownika lub wychowawcę wycieczki jest obowiązany przedstawić organizatorowi wycieczki informację z Krajowego Rejestru Karnego; **informacja ta zachowuje ważność przez okres 12 miesięcy od dnia jej wydania;**
- 2) kandydat na kierownika lub wychowawcę wycieczki, który jest jednocześnie zatrudniony na podstawie przepisów, które przewidują warunek niekaralności za przestępstwo popełnione umyślnie, składa w formie pisemnej oświadczenie o niekaralności za przestępstwa, o których mowa w ust. 1 pkt 1.

1.3.1 Zadania kierownika wycieczki.

1. kierowanie wycieczką;
2. opracowywanie planu pracy oraz rozkładu dnia podczas wycieczki i kontrola ich realizacji;
3. ustalenie i przydzielenie szczegółowego zakresu czynności wychowawcom wycieczki, trenerom i instruktorom sportu, rekreacji, animacji kulturalno-oświatowej, lektorom języka i innym osobom prowadzącym zajęcia podczas wycieczki;
4. kontrola wykonywania obowiązków przez osoby wymienione w pkt 3;
5. zapewnienie uczestnikom wycieczki właściwej opieki od momentu przejęcia ich od rodziców do czasu ponownego przekazania rodzicom; w przypadku **pełnoletnich uczestników wycieczki - z miejsca i do miejsca zbiórek** wyznaczonych przez organizatora wycieczki;
6. nadzór i przestrzeganie bezpiecznych i higienicznych warunków wycieczki;
7. zapewnienie uczestnikom wycieczki korzystania wyłącznie z wyznaczonych obszarów wodnych, o których mowa w art. 2 ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz. U. poz. 1240 oraz z 2015 r. poz. 779, 1642 i 1830), w obecności ratownika wodnego i wychowawcy wycieczki;
8. zapewnienie zróżnicowanej diety uczestnikom wycieczki;
9. przekazanie organizatorowi wycieczki niezwłocznie po zakończeniu wycieczki dziennika zajęć i kart kwalifikacyjnych;
10. udostępnienie na wniosek rodziców albo pełnoletniego uczestnika wycieczki kopii karty kwalifikacyjnej uczestnika wycieczki;

⁴ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2198 z późn. zm.)

11. nadzór nad realizacją programu;
12. podział uczestników wypoczynku na grupy.

WAŻNE!

Nie można łączyć funkcji kierownika i wychowawcy wypoczynku.

- *(Kierownik i wychowawca mają wyznaczony inny zakres obowiązków i odpowiedzialności za realizację swoich zadań. Łączenie funkcji kierownika i wychowawcy uniemożliwia spełnianie przez kierownika podstawowych funkcji związanych np. z bieżącą organizacją, delegowaniem zadań wychowawcom oraz sprawowaniem kontroli nad realizacją tych zadań).*

1.4 Wychowawca wypoczynku.

Wychowawcą wypoczynku może być osoba która :

- 1) nie była karana za umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu na szkodę małoletniego, przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletniego, przestępstwo przeciwko rodzinie i opiece, z wyjątkiem przestępstwa określonego w art. 209 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2017r., poz. 2204 z późn. zm., przestępstwo określone w rozdziale 7 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 783 z późn. zm.) albo osoba, wobec której orzeczono zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowywaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi, lub obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu.
- 2) ukończyła 18 lat;
- 3) posiada co najmniej wykształcenie średnie;
- 4) ukończyła kurs na wychowawcę wypoczynku;

Wychowawcami w różnych formach wypoczynku mogą być:

- nauczyciele;
- **osoby pracujące z dziećmi w placówce wsparcia dziennego lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej które ukończyły studia wyższe:**
 - na kierunku pedagogika, pedagogika specjalna, psychologia, socjologia, praca socjalna, nauki o rodzinie lub na innym kierunku, którego program obejmuje resocjalizację, pracę socjalną, pedagogikę opiekuńczo-wychowawczą lub
 - na dowolnym kierunku, uzupełnione studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki, nauk o rodzinie, resocjalizacji lub kursem kwalifikacyjnym z zakresu pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej,
- instruktorzy harcerscy w stopniu, co najmniej przewodnika;
- trenerzy i instruktorzy sportowi, którzy uzyskali tytuł trenera i instruktora sportu na podstawie ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz. U. z 2014 r. poz. 715 oraz z 2015 r. poz. 1321), w brzmieniu obowiązującym przed dniem 23 sierpnia 2013 r.;

oraz

- osoby posiadające zaświadczenia o ukończeniu kursu na wychowawcę wypoczynku, obejmującego program określony w załączniku nr 8 do rozporządzenia*;

**(Program obejmuje: organizację wycieczki dzieci i młodzieży, organizację zajęć w czasie trwania wycieczki, planowanie pracy wychowawczo-opiekuńczej i edukacyjnej, w tym obowiązki wychowawcy grupy, turystyka i krajoznawstwo, ruch i rekreacja, zajęcia kulturalno-oświatowe, zajęcia praktyczno-techniczne, prace społecznie użyteczne, bezpieczeństwo życia i zdrowia uczestników wycieczki, w tym 4 godziny praktycznych zajęć ratownictwa przedmedycznego z wykorzystaniem sprzętu do ćwiczeń udzielania pierwszej pomocy – łącznie 36 godzin zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie wycieczki dzieci i młodzieży (Dz. U. z 2016 r., poz. 452).*

mający ukończone 18 lat życia, posiadający co najmniej średnie wykształcenie. Wszystkie osoby chcące pełnić funkcję wychowawcy wycieczki muszą spełniać warunek, o którym mowa w art. 92p ust. 1pkt 1 i ust. 8 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty.⁵

Art. 92. ust. 2. Wychowawcą wycieczki może być osoba, która:

nie była karana za umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu na szkodę małoletniego, przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletniego, przestępstwo przeciwko rodzinie i opiece, z wyjątkiem przestępstwa określonego w art. 209 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2017r., poz. 2204 z późn. zm.), przestępstwo określone w rozdziale 7 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 783 z późn. zm.) albo osoba, wobec której orzeczono zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowywaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi, lub obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu.

Art. 92p ust. 8. W celu potwierdzenia spełniania warunku, o którym mowa w ust. 1 pkt 1:

- 1) kandydat na kierownika lub wychowawcę wycieczki jest obowiązany przedstawić organizatorowi wycieczki informację z Krajowego Rejestru Karnego; **informacja ta zachowuje ważność przez okres 12 miesięcy od dnia jej wydania;**
- 2) kandydat na kierownika lub wychowawcę wycieczki, który jest jednocześnie zatrudniony na podstawie przepisów, które przewidują warunek niekaralności za przestępstwo popełnione umyślnie, składa w formie pisemnej oświadczenie o niekaralności za przestępstwa, o których mowa w ust. 1 pkt 1.

(W przypadku instruktorów harcerskich w stopniu przewodnika, wymóg posiadania średniego wykształcenia wyjątkowo, nie musi być spełniony w formach wycieczki prowadzonych przez organizacje harcerskie).

⁵ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2198 z późn. zm.)

Wzór oświadczenia o niekaralności

.....
(imię i nazwisko)

.....
(adres zamieszkania)

.....
(numer dokumentu tożsamości)

OŚWIADCZENIE

W związku z zatrudnieniem w okresie od do przez
.....W

charakterze kierownika/wychowawcy wypoczynku dzieci i młodzieży, oświadczam, że:

1. nie byłam/em karana/ny za:

- **umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu na szkodę małoletniego,**
- **przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletniego,**
- **przestępstwo przeciwko rodzinie i opiece, z wyjątkiem przestępstwa określonego w art. 209 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2017r., poz. 2204 z późn. zm.),**

2. przestępstwo określone w rozdziale 7 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 783 z późn. zm.)

3. nie orzeczono wobec mnie:

- **zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowywaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi,**
- **obowiązku powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,**
- **zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu.**

.....
(czytelny podpis)

.....
(miejsce i data złożenia oświadczenia)

1.4.1 Zadania wychowawcy.

Do obowiązków wychowawcy należy w szczególności:

1) zapoznanie się z kartami kwalifikacyjnymi uczestników wycieczki;

(Wzór karty kwalifikacyjnej stanowi załącznik nr 6 do rozporządzenia*)

2) poinformowanie kierownika wycieczki o specjalnych potrzebach uczestników;

3) prowadzenie dziennika zajęć, którego wzór stanowi załącznik nr 5 do rozporządzenia*;

*(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie wycieczki dzieci i młodzieży Dz. U. z 2016 r., poz. 452)

4) opracowywanie planu pracy uczestników wycieczki zorganizowanych w grupę;

5) organizowanie zajęć zgodnie z rozkładem dnia;

6) realizacja programu;

7) sprawowanie opieki nad uczestnikami wycieczki zorganizowanymi w grupę w zakresie higieny, zdrowia, wyżywienia oraz innych czynności opiekuńczych;

8) zapewnienie bezpieczeństwa uczestnikom wycieczki zorganizowanym w grupę;

9) zapewnienie uczestnikom wycieczki, we współpracy z ratownikiem wodnym, opieki w czasie korzystania z wyznaczonych obszarów wodnych, o których mowa w art. 2 ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych⁶;

10) prowadzenie innych zajęć zleconych przez kierownika wycieczki.

1.4.2. Odpowiedzialność cywilna wychowawcy.

Odpowiedzialność cywilna nauczycieli, wychowawców i opiekunów z tytułu nadzoru nad małoletnim.

Odpowiedzialność cywilna (deliktowa).

W systemie polskiego prawa cywilnego odpowiedzialność ta oparta jest na zasadzie winy w nadzorze i ma tylko postać majątkową.

Odpowiedzialność cywilna uzależniona jest od zdolności do czynności prawnych, ta zaś zależy od wieku małoletniego, nad którym sprawuje się nadzór.

Zgodnie z art. 426 Kodeksu cywilnego *Małoletni, który nie ukończył lat trzynastu, nie ponosi odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę.*

Art. 427 Kodeksu cywilnego stanowi, iż *Kto z mocy ustawy lub umowy jest zobowiązany do nadzoru nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można, ten obowiązany jest do naprawienia szkody wyrządzonej przez tę osobę **chyba, że uczyni zadość obowiązkowi nadzoru albo, że szkoda powstałaby także przy starannym wykonywaniu nadzoru.** Przepis ten stosuje się również do osób wykonywających bez obowiązku ustawowego ani umownego stałą pieczę nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można.*

Przepis art. 427 Kodeksu cywilnego przewiduje następujące przesłanki odpowiedzialności osoby zobowiązanej do sprawowania nadzoru nad małoletnim:

1. Wyrządzenie szkody przez nadzorowanego, któremu nie można poczytać winy, pod warunkiem, że jego zachowaniu można przypisać znamiona bezprawności.
2. Istnienie związku przyczynowego pomiędzy działaniem nadzorowanego a szkodą.

⁶ Ustawa z dnia 11 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz. U. z 2011 r. Nr 208, poz. 1240 z późn. zm.)

3. Istnienie po stronie osoby odpowiedzialnej za szkodę obowiązku nadzoru.
4. Wina w nadzorze.
5. Istnienie związku przyczynowego pomiędzy nienależytym sprawowaniem nadzoru a szkodą.

Ustawodawca wprowadził domniemanie winy w nadzorze osoby sprawującej /zobowiązanej do sprawowania nadzoru oraz domniemanie istnienia związku przyczynowego pomiędzy wyrządzeniem szkody przez osobę poddaną pieczy (małoletniego), a nienależytym tj. wadliwym wykonywaniem nadzoru. **Każde z tych domniemań jest domniemaniem wzruszalnym, co oznacza, że osoba sprawująca/zobowiązana do sprawowania nadzoru, chcąc uwolnić się od odpowiedzialności, musi obalić oba domniemania.**

Należy wykazać brak winy w nadzorze, dowodząc, iż nadzór był sprawowany z należytą starannością, zaś zachowanie było zgodne z ciężącymi na nadzorującym obowiązkami.

Za dochowanie należytej staranności można uznać:

- poinformowanie i szczegółowe wyjaśnienie uczestnikom obozu harcerskiego (zwłaszcza tym, którzy po raz pierwszy korzystają z tej formy wypoczynku) ich praw i obowiązków, w tym jasne sformułowanie kategoriycznych zakazów i nakazów (np.: poprzez wywieszenie tablic informacyjnych),
- wskazanie istnienia realnych zagrożeń (najlepiej na przykładach),
- zapoznanie z terenem obozu; teren obozu powinien być prawidłowo oznakowany i zabezpieczony,
- przeszkolenie uczestników z zakresu bhp i ppoż,
- przygotowanie uczestników obozu do realizacji konkretnego zadania i poinformowanie ich o dopuszczalnym sposobie wykonania nałożonego zadania,
- wnikliwa ocena indywidualnych predyspozycji każdego z uczestników obozu do wykonania konkretnego zadania pod względem fizycznym i psychicznym (najlepiej na piśmie),
- udokumentowanie przekazania uczestnikom obozu podstawowych zasad obowiązujących np.: w ZHP, które polegają na uczeniu się współdziałania i brania odpowiedzialności za siebie i innych oraz postępowania w sposób roztropny i zdyscyplinowany.
- uzyskanie od rodziców/ opiekunów prawnych małoletnich uczestników obozu zgody na piśmie przeprowadzenie planowanych zajęć,
- zalecenie uczestnikom obozu (którzy ukończyli 15 rok życia, a nie osiągnęli pełnoletności i powierzono im bezpośrednią pieczę nad grupą innych małoletnich) bezwzględne przestrzeganie zasad.

Osoba sprawująca/zobowiązana do sprawowania nadzoru winna nadto wykazać brak związku przyczynowego pomiędzy nienależytym wykonywaniem nadzoru a szkodą tj. wykazać, że szkoda wystąpiłaby również wtedy, gdyby nadzór wykonywany był należycie (np. wykazanie, że zachowanie pozostającego pod nadzorem było nagłe, niespodziewane, irracjonalne, iż nie można było jemu zapobiec pomimo starannego nadzoru.

W przypadku, gdy szkodę wyrządzi małoletni powyżej 13 roku życia (działając z rozeznanie) to osoby, pod których opieką małoletni ten pozostawał, odpowiadają – obok małoletniego – na podstawie art. 415 Kodeksu cywilnego. Przepis art. 427 Kodeksu cywilnego nie znajduje w takiej sytuacji zastosowania.

Do powstania odpowiedzialności na podstawie art. 415 Kodeksu cywilnego **konieczne jest udowodnienie konkretnego naruszenia przez nadzorującego obowiązku z nadzoru (czyli własnej winy zobowiązanego do nadzoru).** W praktyce wskazanie konkretnych zaniedbań

opiekunów uczestników obozu będzie trudne w przypadku dochowania należytej staranności przy sprawowaniu nad nimi nadzoru).

1.5 Liczebność grup.

Liczba uczestników wypoczynku pozostających pod opieką jednego wychowawcy wypoczynku nie może przekraczać 20 osób.

1. W przypadku grupy z dziećmi do 10 roku życia oraz grupy mieszanej, w której są dzieci do 10 roku życia, liczba uczestników wypoczynku pozostających pod opieką jednego wychowawcy wypoczynku nie może przekraczać 15 osób.

2. **Dopuszcza się udział nie więcej niż 2 uczestników niepełnosprawnych lub przewlekle chorych w grupie pozostającej pod opieką jednego wychowawcy wypoczynku.**

W przypadku wypoczynku organizowanego wyłącznie dla dzieci niepełnosprawnych lub przewlekle chorych liczba uczestników wypoczynku

w grupie pozostającej pod opieką jednego wychowawcy wypoczynku powinna być zgodna z liczbą dzieci w oddziale przedszkola specjalnego, oddziale specjalnym w przedszkolu ogólnodostępnym, oddziale szkoły specjalnej oraz oddziale specjalnym odpowiednio w szkole podstawowej ogólnodostępnej, gimnazjum ogólnodostępnym lub szkole ponadgimnazjalnej ogólnodostępnej, właściwej dla wieku tych uczestników, określonej w przepisach wydanych na podstawie art. 111 – prawo oświatowe⁷.

Liczba dzieci w oddziale przedszkola specjalnego oraz w oddziale specjalnym w przedszkolu ogólnodostępnym powinna wynosić:

- 1) w oddziale dla dzieci z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera – nie więcej niż 4,
- 2) w oddziale dla dzieci z niepełnościami sprzężonymi – nie więcej niż 4,
- 3) w oddziale dla dzieci niesłyszących lub słabosłyszących – nie więcej niż 8,
- 4) w oddziale dla dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym – nie więcej niż 8,
- 5) w oddziale dla dzieci niewidomych lub słabowidzących – nie więcej niż 10,
- 6) w oddziale dla dzieci z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją – nie więcej niż 12
- 7) w oddziale zorganizowanym dla dzieci z różnymi rodzajami niepełnosprawności, o których mowa w punkcie 1-6 – nie więcej niż 5.

Liczba uczniów w oddziale szkoły specjalnej oraz w oddziale specjalnym w szkole ogólnodostępnej wynosi:

- 1) w oddziale dla uczniów z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera – nie więcej niż 4
- 2) w oddziale dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z których jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna w stopniu umiarkowanym lub znacznym – nie więcej niż 4

⁷ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 59 z późn. zm.).

- 3) w oddziale dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z wyłączeniem uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym – nie więcej niż 6,
- 4) w oddziale dla dzieci niesłyszących lub słabosłyszących – nie więcej niż 8,
- 5) w oddziale dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym – nie więcej niż 8,
- 6) w oddziale dla dzieci niewidomych lub słabowidzących – nie więcej niż 10,
- 7) w oddziale dla dzieci z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją – nie więcej niż 12
- 8) w oddziale dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim – nie więcej niż 16,
- 9) w oddziale zorganizowanym dla uczniów z różnymi rodzajami niepełnosprawności, o których mowa w pkt 1 i 4-7 – nie więcej niż 5

Liczba uczniów w oddziale gimnazjum specjalnego oraz w oddziale specjalnym w gimnazjum ogólnodostępnym powinna wynosić:

- 1) w gimnazjum (oddziale) dla uczniów niesłyszących i słabo słyszących - od 6 do 8,
- 2) w gimnazjum (oddziale) dla uczniów niewidomych i słabo widzących - od 8 do 10,
- 3) w gimnazjum (oddziale) dla uczniów z chorobami przewlekłymi - od 10 do 16,
- 4) w gimnazjum (oddziale) dla uczniów z zaburzeniami psychicznymi - od 6 do 8,
- 5) w gimnazjum (oddziale) dla uczniów z niepełnosprawnością ruchową - od 8 do 12,
- 6) w gimnazjum (oddziale) dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim - od 10 do 16,
- 7) w gimnazjum (oddziale) dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym - od 6 do 8,
- 8) w gimnazjum (oddziale) dla uczniów z autyzmem i z niepełnosprawnościami sprzężonymi - od 2 do 4,
- 9) w gimnazjum (oddziale) dla uczniów niedostosowanych społecznie, zagrożonych niedostosowaniem społecznym, zagrożonych uzależnieniem lub z zaburzeniami zachowania - od 10 do 16.

Liczba uczniów w oddziale liceum specjalnego oraz w oddziale specjalnym w liceum ogólnodostępnym wynosi:

- 1) w liceum (oddziale) dla uczniów niesłyszących i słabo słyszących - od 6 do 8,
- 2) w liceum (oddziale) dla uczniów niewidomych i słabo widzących - od 8 do 10,
- 3) w liceum (oddziale) dla uczniów z chorobami przewlekłymi - od 10 do 16,
- 4) w liceum (oddziale) dla uczniów z zaburzeniami psychicznymi - od 6 do 8,
- 5) w liceum (oddziale) dla uczniów z niepełnosprawnością ruchową - od 8 do 12,

- 6) w liceum (oddziale) dla uczniów niedostosowanych społecznie, zagrożonych niedostosowaniem społecznym, zagrożonych uzależnieniem lub z zaburzeniami zachowania - od 10 do 16.

1.6 Program wypoczynku. Rozkład dnia.

Programu wypoczynku opracowany przez organizatora, powinien być dostosowany do wieku uczestników. Uwzględniać cele, jakim ma służyć np.: turystyczne, krajoznawcze, rekreacyjne, sportowe, społeczno-wychowawcze, edukacyjne (poznanie tradycji, kultury i języka innych państw, z zakresu ochrony środowiska, poznania zasad ochrony środowiska przyrodniczego itp.) oraz zainteresowania dzieci i młodzieży.

Zaproponowana lista celów nie jest zamknięta i może zawierać również inne elementy. Nowatorstwo w tym zakresie jest oczekiwane i na pewno znajdzie uznanie uczestników wypoczynku. Wszystkie formy wypoczynku zawarte w programie mają przede wszystkim spełniać normy bezpieczeństwa. Przy opracowywaniu programu korzystajmy z doświadczenia i pomysłowości kierownika i wychowawców, dyrektorów i nauczycieli szkół i placówek.

Przykładowy rozkład dnia:

- 8⁰⁰ – pobudka i gimnastyka poranna, toaleta poranna
- 8³⁰ – śniadanie
- 9³⁰ – zajęcia programowe, zajęcia na świeżym powietrzu, wycieczki
- 13³⁰ – obiad
- 14³⁰ – cisza poobiednia
- 15³⁰ – zajęcia programowe np.: warsztaty edukacyjne, gry planszowe, gry sportowe
- 18³⁰ – kolacja
- 19⁰⁰ – zajęcia w grupach, zabawy integracyjne
- 22⁰⁰ – cisza nocna

(Zajęcia programowe, zajęcia na świeżym powietrzu, warsztaty, zabawy integracyjne, wycieczki opisujemy szczegółowo według zaplanowanego programu).

1.7 Zgłaszanie wycieczki.

WAŻNE!

Wycieczka może się odbyć wyłącznie po umieszczeniu zgłoszenia wycieczki w bazie wycieczki (z wyjątkiem wycieczki organizowanej przez szkołę i placówkę trwającego do 3 dni).

Wycieczka w bazie wycieczki umieszcza kurator oświaty, po sprawdzeniu spełnienia przez organizatora warunków określonych w ustawie i rozporządzeniu.

Zgłoszenia należy dokonać drogą elektroniczną poprzez wypełnienie odpowiedniego formularza on-line zamieszczonego na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej: <http://wycieczka.men.gov.pl>

a następnie **złożenie** wydruku tego formularza w formie papierowej, podpisanego i ostemplowanego przez organizatora wraz z załącznikami (ostemplowanymi za zgodność z oryginałem) w kuratorium oświaty, na którego terenie ma siedzibę lub mieszka organizator wycieczki **lub przekazanie** formularza elektronicznego zamieszczonego w bazie wycieczki uwierzytelnionego przy użyciu mechanizmów określonych w art. 20a ust. 1 albo 2 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 1114 oraz z 2016 r. poz. 352).

Każdy z turnusów musi być zarejestrowany, jako osobne zgłoszenie nie później niż 21 dni przed rozpoczęciem wycieczki.

W przypadku organizowania półkolonii lub wycieczki za granicą – nie później niż 14 dni przed terminem rozpoczęcia wycieczki.

Dyrektor szkoły lub placówki organizując wycieczkę trwającą do 3 dni zawiadamia organ prowadzący oraz organ sprawujący nadzór pedagogiczny o zamiarze zorganizowania wycieczki, przekazując tym organom kartę wycieczki, której wzór stanowi załącznik nr 4 do rozporządzenia* nie później niż na trzy dni przed terminem jego rozpoczęcia

(*Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie warunków wycieczki dzieci i młodzieży (Dz. U. z 2016 r., poz.452).

W przypadku organizatorów mających siedzibę na terenie województwa mazowieckiego formularze należy złożyć do Kuratorium Oświaty w Warszawie lub odpowiedniej Delegatury Kuratorium (właściwej dla siedziby organizatora wycieczki).

Delegatura	Zasięg działania
ul. Księdza Piotra Ściegiennego 9 06-400 Ciechanów Telefon 23 672-41-11 Faks 23 672-40-19 Centrala tel. 23 672-44-71/73 e-mail: delegatura.ciechanow@kuratorium.waw.pl	miasto Ciechanów powiaty: ciechanowski, mławski, płoński, pułtuski, żuromiński
ul. Gorbatowa 15 07-410, Ostrołęka	

Faks 29 764 20 72 Centrala tel. 29 760-42-91/93 e-mail: delegatura.ostroleka@kuratorium.waw.pl	miasto Ostrołęka powiaty: makowski, ostrołęcki, ostrowski, przasnyski, wyszkowski
ul. Kościuszki 20 09-402 Płock Telefon 24 262-64-50 Faks 24 262-71-59 e-mail: delegatura.plock@kuratorium.waw.pl	miasto Płock powiaty: gostyniński, płocki, sierpecki
ul. Żeromskiego 53 26-600 Radom Telefon 48 362-82-84 Faks 48 362-69-59 Centrala tel. 48 362-07-92 e-mail: delegatura.radom@kuratorium.waw.pl	miasto Radom powiaty: białobrzeski, grójecki, kozienicki, lipski, przysuski, radomski, szydłowiecki, zwoleński
ul. Piłsudskiego 38 08-110 Siedlce Centrala tel. 25 632-60-00 Faks 25 644-24-00 e-mail: delegatura.siedlce@kuratorium.waw.pl	miasto Siedlce powiaty: garwoliński, łosicki, siedlecki, sokołowski, węgrowski

Organizator wycieczki posiadający siedzibę lub miejsce zamieszkania **poza terytorium Rzeczypospolitej** zgłasza zamiar zorganizowania wycieczki **kuratorowi oświaty właściwemu ze względu na lokalizację wycieczki**.

ORGANIZATOR WYCIECZKI, KTÓRY ORGANIZUJE WYCIECZKĘ POMIMO BRAKU UMIESZCZENIA (ZATWIERDZENIA PRZEZ KURATORA) JEGO ZGŁOSZENIA W BAZIE WYCIECZKI LUB NIE DOPEŁNIŁ OBOWIĄZKU POINFORMOWANIA KURATORA OŚWIATY O ZMIANACH OKOLICZNOŚCI OBJĘTYCH ZGŁOSZENIEM WYCIECZKI

PODLEGA KARZE GRZYWNY W TRYBIE PRZEPISÓW USTAWY Z DNIA 24 SIERPNI 2001 R. - KODEKS POSTĘPOWANIA W SPRAWACH O WYKROCZENIA (Dz. U. z 2013 r., poz. 395, z późn. zm.).

1.7.1 Rodzaje formularzy zgłoszenia wycieczki.

Na stronie internetowej www.wycieczki.men.gov.pl znajdują się trzy formularze, które wypełnia się zależnie od rodzaju wycieczki i miejsca, w którym został on zaplanowany.

Pierwszy formularz jest przeznaczony do rejestracji form wycieczki, które odbywają się w kraju, w formie kolonii, zimowiska, obozu, biwaku oraz organizowane są w obiektach hotelarskich, używanych okazjonalnie do wycieczki, bez stałej infrastruktury komunalnej i formie wędrowniej (*zał. nr 1 do rozporządzenia* *)

Drugi formularz wypełniają organizatorzy planujący wycieczkę w formie półkolonii. (*zał. nr 2 do rozporządzenia* *)

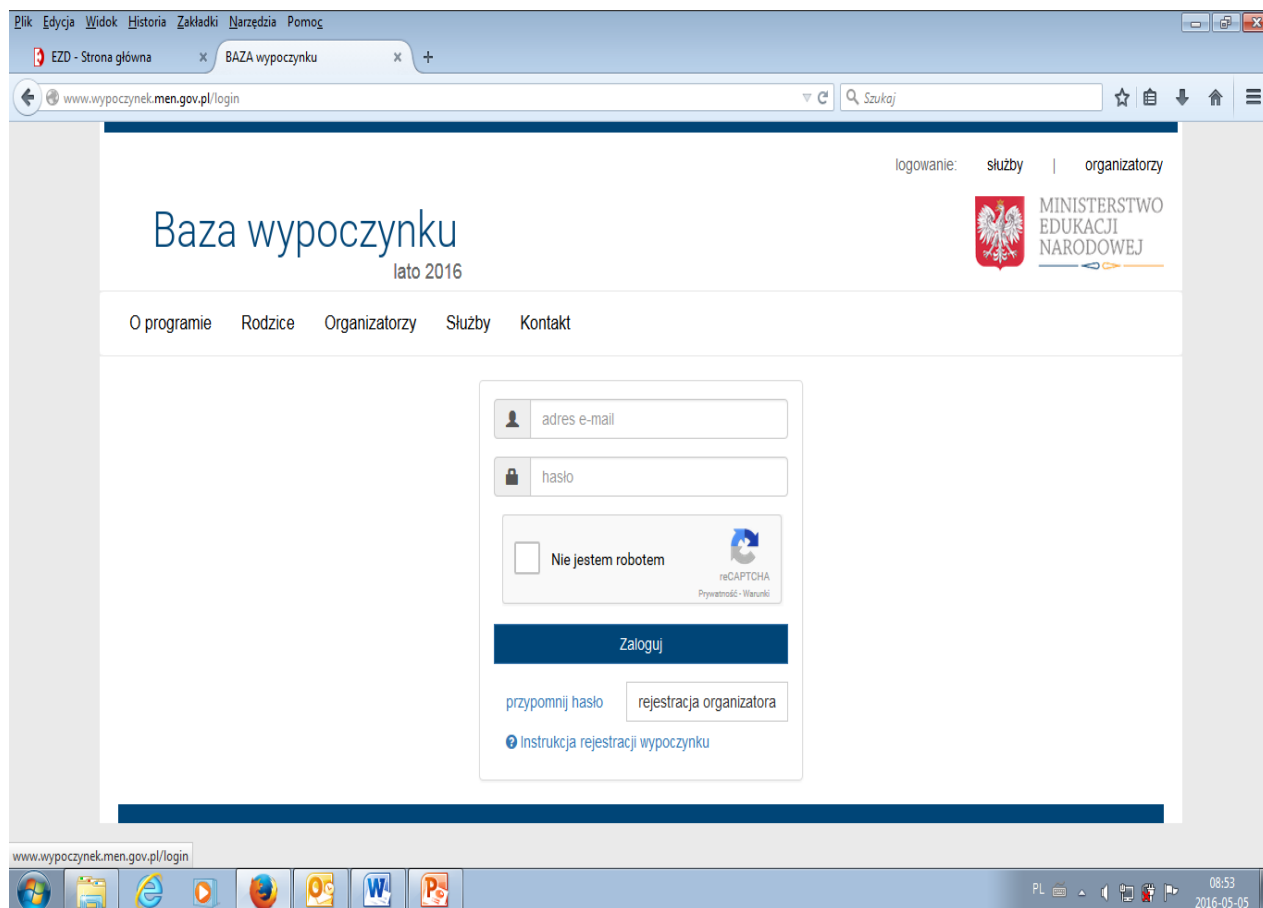
Formularz trzeci wypełniają organizatorzy planujący wycieczkę zagraniczną. (*zał. 3 do rozporządzenia* *)

(*Formularze zgłoszenia wypoczynku stanowią załącznik nr 1, załącznik nr 2 i załącznik nr 3 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży (Dz. U. z 2016 r., poz. 452).

1.7.2 Procedura rejestracji wypoczynku.

Pierwszym krokiem niezbędnym do dokonania zgłoszenia jest **rejestracja organizatora na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej** za pomocą wybranego przez siebie adresu e-mail i hasła. Taki sposób ułatwia zgłaszanie poszczególnych wypoczynków i ich turnusów bez konieczności każdorazowego podawania danych dotyczących organizatora (zostaną one uzupełnione automatycznie po zalogowaniu). Wprowadzenie własnego loginu oznacza, że wszystkie dane można edytować przed elektronicznym wysłaniem formularza, np. zapisać jego część i dokończyć w dowolnym terminie. Trzeba jednak pamiętać, że **formularza nie można edytować po przesłaniu go do kuratorium**. Dzięki rejestracji wypełniający zgłoszenie ma również dostęp do wniosków już wysłanych, ale jeszcze niez zaakceptowanych przez właściwe kuratorium, a także do tych już zaakceptowanych.

Szczegółowa instrukcja rejestracji wypoczynku znajduje się na stronie

The image shows a screenshot of a web browser displaying the login page for the 'Baza wypoczynku lato 2016' website. The browser's address bar shows 'www.wypoczynek.men.gov.pl/login'. The page header includes the text 'logowanie: służby | organizatorzy' and the logo of the 'MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ'. The main heading is 'Baza wypoczynku lato 2016'. Below the heading are navigation links: 'O programie', 'Rodzice', 'Organizatorzy', 'Służby', and 'Kontakt'. The central part of the page contains a login form with the following elements: a text input field for 'adres e-mail', a password input field for 'hasło', a reCAPTCHA verification step with the text 'Nie jestem robotem' and a 'reCAPTCHA' logo, and a blue 'Zaloguj' button. Below the button are two links: 'przypomnij hasło' and 'rejestracja organizatora'. At the bottom of the form area is a link for 'Instrukcja rejestracji wypoczynku'. The browser's taskbar at the bottom shows various application icons and the system clock indicating '08:53 2016-05-05'.

Drugi krok przed wypełnieniem formularza to **przygotowanie wymaganych załączników** w wersji elektronicznej, tj. w pliku w formacie JPG lub PDF.

Trzeci krok to uważne i staranne wypełnienie wniosku. Trzeba zwrócić uwagę na informacje i porady pojawiające się w sytuacji, gdy zostanie wybrane pole oznaczone znakiem zapytania. Mają one za zadanie ułatwić poprawne wypełnianie formularza. Wniosek zostanie automatycznie zapisany w formacie PDF. To gotowa do przesłania wersja elektroniczna zgłoszenia.

Czwarty krok to wydrukowanie, podpisanie, ostemplowanie i dodanie załączników (potwierdzone za zgodność z oryginałem) w wersji papierowej, a następnie przesłanie lub złożenie do odpowiedniego kuratorium oświaty nie później niż na **21 dni** przed terminem rozpoczęcia wypoczynku (decyduje data wpływu do kancelarii urzędu).

WAŻNE!

Organizatorzy wypoczynku posiadający podpis elektroniczny nie przedstawiają wersji papierowej zgłoszenia.

W przypadku stwierdzenia braków lub nieprawidłowości w zgłoszeniu wypoczynku kurator oświaty niezwłocznie przesyła wniosek organizatora wypoczynku do korekty i wyznacza termin jego poprawy.

Jeżeli mimo wezwania, organizator wypoczynku nie uzupełnił braków lub nie usunął nieprawidłowości stwierdzonych w zgłoszeniu wypoczynku, kurator oświaty, **w drodze decyzji administracyjnej, odmawia umieszczenia zgłoszenia wypoczynku w bazie wypoczynku, którą prowadzi Minister Edukacji Narodowej.**

Jeżeli zgłoszenie wypoczynku spełnia warunki określone w ustawie i rozporządzeniu kurator oświaty umieszcza je niezwłocznie w bazie wypoczynku, udostępniając do publicznej wiadomości następujące informacje:

- 1) numer zgłoszenia wypoczynku;
- 2) datę umieszczenia zgłoszenia wypoczynku w bazie wypoczynku;
- 3) nazwę lub imię i nazwisko organizatora wypoczynku;
- 4) dane teleadresowe organizatora wypoczynku, o których mowa w ust. 3 pkt 1;
- 5) termin wypoczynku;
- 6) adres wypoczynku, miejsce lokalizacji wypoczynku lub trasę wypoczynku, w tym nazwę kraju w przypadku wypoczynku organizowanego za granicą;
- 7) liczbę uczestników;
- 8) ramowy program wypoczynku;
- 9) sposób zapewnienia uczestnikom wypoczynku dostępu do opieki medycznej;
- 10) numer zaświadczenia, o wpisie do rejestru organizatorów turystyki i pośredników turystycznych, albo informację o złożeniu oświadczenia, że organizuje wypoczynek w celu odpowiednio niezarobkowym albo zarobkowym i nie podlega obowiązkowi wpisu do rejestru organizatorów turystyki i pośredników turystycznych.

WAŻNE!

O wszelkich zmianach okoliczności (np. liczba uczestników wypoczynku, zmiana kadry pedagogicznej, w tym kierownika) objętych zgłoszeniem wypoczynku, organizator zawiadamia niezwłocznie kuratora oświaty

W zależności od formy wypoczynku system może wymagać **dołączenia odpowiedniego załącznika:**

- w przypadku organizowania wycieczki w obiekcie hotelarskim lub innym obiekcie, w którym świadczone są usługi hotelarskie – wymagana jest **kopia opinii** potwierdzającej spełnianie przez obiekt wymagań ochrony przeciwpożarowej wydanej przez właściwego miejscowo komendanta powiatowego/miejskiego Państwowej Straży Pożarnej, jest ważna przez okres 3 lat od dnia jej wydania, jeżeli warunki ochrony przeciwpożarowej obiektu nie uległy zmianie;

- w przypadku organizowania wycieczki w obiekcie używanym okazjonalnie do wycieczki, **w tym półkolonii** (z wyłączeniem wycieczki organizowanego w szkołach i placówkach)– **szkic poszczególnych pomieszczeń obiektu**, z określeniem ich funkcji, zawierający szkic pomieszczenia do spania, stołówki i pomieszczeń do zajęć wychowawczo-rekreacyjnych oraz **kopię wydanej właścicielowi, zarządcy lub użytkownikowi obiektu opinii** potwierdzającej spełnianie przez obiekt wymagań ochrony przeciwpożarowej wydanej przez właściwego miejscowo komendanta powiatowego/miejskiego Państwowej Straży Pożarnej, jest ważna przez okres 3 lat od dnia jej wydania, jeżeli warunki ochrony przeciwpożarowej obiektu nie uległy zmianie;

- w przypadku organizowania wycieczki bez stałej infrastruktury komunalnej, w szczególności obozów pod namiotami – **szkic sposobu zagospodarowania terenu przeznaczonego na obóz**, zawierający szkic rozmieszczenia poszczególnych części obozu: mieszkalnej, żywieniowej, zespołu służby zdrowia, umywalni, ustępów oraz **kopię wydanej właścicielowi, zarządcy lub użytkownikowi obiektu lub terenu opinii** potwierdzającej spełnianie przez obiekt wymagań ochrony przeciwpożarowej wydanej przez właściwego miejscowo komendanta powiatowego/miejskiego Państwowej Straży Pożarnej. Opinia jest ważna przez okres 3 lat od dnia jej wydania, jeżeli warunki ochrony przeciwpożarowej obiektu nie uległy zmianie;

Dany załącznik powinien być zapisany w formacie PDF lub JPG, a jego wielkość nie może przekraczać 2 MB.

WAŻNE!

Nie ma możliwości dołączenia załącznika po wysłaniu zgłoszenia do kuratorium oświaty.

Jeśli wszystkie podane przez Ciebie informacje są kompletne i dodałeś wymagane załączniki, możesz wybrać opcję **Wyślij zgłoszenie**.

Wydrukuj formularz zgłoszenia wycieczki, podpisz czytelnie i ostempluj. Dołącz kopie załączników potwierdzone za zgodność z oryginałem i przynieś lub prześlij na adres kuratorium oświaty lub delegatury kuratorium z Twojego województwa, **lub przekaz** formularz elektroniczny zamieszczony w bazie wycieczki uwierzytelniony przy użyciu mechanizmów określonych w art. 20a ust. 1 albo 2 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 1114 oraz z 2016 r. poz. 352).

Po sprawdzeniu warunków określonych w ustawie i rozporządzeniu kurator oświaty umieszcza je niezwłocznie w bazie wycieczki udostępniając do publicznej wiadomości następujące informacje:

- a) numer zgłoszenia wycieczki;
- b) datę umieszczenia zgłoszenia wycieczki w bazie wycieczki;
- c) nazwę lub imię i nazwisko organizatora wycieczki;
- d) dane teleadresowe organizatora wycieczki, o których mowa w ust. 3 pkt 1;
- e) termin wycieczki;

- f) adres wypoczynku, miejsce lokalizacji wypoczynku lub trasę wypoczynku, w tym nazwę kraju w przypadku wypoczynku organizowanego za granicą;
- g) liczbę uczestników;
- h) ramowy program wypoczynku;
- i) sposób zapewnienia uczestnikom wypoczynku dostępu do opieki medycznej;
- j) numer zaświadczenia o wpisie do rejestru organizatorów turystyki, albo informację o złożeniu oświadczenia, o organizacji wypoczynku w celu niezarobkowym.

Od tego momentu zgłoszenie wypoczynku będzie widoczne w ogólnodostępnej bazie wypoczynku oraz w Twoim panelu administratora w prawej części tabeli **Wypoczynki zatwierdzone**.

Każdy turnus wypoczynku rejestruje się oddzielnie.

1.8 Wypoczynek organizowany przez szkołę lub placówkę trwający do 3 dni (art. 92 e ustawy)

Nie podlega zgłoszeniu w wersji elektronicznej. Dyrektor szkoły lub placówki zawiadamia organ prowadzący oraz organ sprawujący nadzór pedagogiczny o zamiarze zorganizowania wypoczynku, przekazując tym organom nie później niż **na 3 dni przed terminem** rozpoczęcia wypoczynku kartę wypoczynku (wzór załącznik Nr 4 do rozporządzenia w sprawie wypoczynku) zawierającą:

- 1) nazwę i adres szkoły lub placówki;
- 2) adres wypoczynku, miejsce lokalizacji wypoczynku lub trasę wypoczynku, w tym nazwę kraju w przypadku wypoczynku organizowanego za granicą;
- 3) termin wypoczynku;
- 4) cel i program wypoczynku;
- 5) środek transportu;
- 6) imiona i nazwiska kierownika wypoczynku i wychowawców wypoczynku;
- 7) numer telefonu kierownika wypoczynku;
- 8) oświadczenie kierownika wypoczynku i wychowawców wypoczynku o zobowiązaniu się do przestrzegania przepisów dotyczących bezpieczeństwa w czasie wypoczynku;
- 9) liczbę uczestników;
- 11) datę i podpis dyrektora szkoły lub placówki.

1.9 Przewóz uczestników wypoczynku

1.9.1 Warunki techniczne, jakie powinien spełniać autokar podczas przewozu dzieci i młodzieży.

Przed zamówieniem autokaru warto ustalić liczbę pasażerów. Dzięki tej wiedzy dokonamy wyboru autobusu, który będzie przystosowany do przewozu żądanej liczby osób tak, aby nie nastąpiło przekroczenie dopuszczalnej liczby miejsc siedzących podanej w dowodzie rejestracyjnym pojazdu. Przewóz osób może odbywać się tylko pojazdem do tego przeznaczonym lub przystosowanym, a liczba przewożonych osób nie może przekraczać liczby miejsc określonych w dowodzie rejestracyjnym – ten przepis prawa o ruchu drogowym powinien stać się dla organizatora podstawową zasadą.

Organizator wypoczynku powinien uzyskać gwarancję przewoźnika, że autobus jest sprawny i bezpieczny.

Każdy pojazd przewożący dzieci i młodzież musi posiadać aktualne badania techniczne, które w przypadku autokaru przeprowadza się przed upływem roku od dnia pierwszej rejestracji, a następnie co 6 miesięcy. Ponadto autokar powinien posiadać wyjścia awaryjne (oznaczone), do których dostęp nie powinien być utrudniony, dwie gaśnice, z których jedna powinna być umieszczona możliwie blisko kierowcy, a druga wewnątrz autobusu, w miejscu dostępnym w razie potrzeby jej użycia, apteczkę doraźnej pomocy, nagłośnienie z mikrofonem, sprawny system ogrzewania w okresie jesienno-zimowym oraz klimatyzację w okresie letnim. Powinien być wyposażony w pasy bezpieczeństwa dla pasażerów, a jeżeli tak jest, należy bezwzględnie przestrzegać ich stosowania.

Pojazd przewożący zorganizowaną grupę dzieci lub młodzieży w wieku do 18 lat oznacza się z przodu i z tyłu kwadratowymi tablicami barwy żółtej z symbolem dzieci barwy czarnej. W warunkach niedostatecznej widoczności tablice powinny być oświetlone chyba, że są wykonane z materiału odblaskowego. Kierujący tym pojazdem jest obowiązany włączyć światła awaryjne podczas wsiadania lub wysiadania dzieci lub młodzieży.

Przewóz osób niepełnosprawnych.

Pojazd przeznaczony konstrukcyjnie do przewozu osób niepełnosprawnych oznacza się z przodu i z tyłu kwadratowymi tablicami barwy niebieskiej z międzynarodowym symbolem wózka inwalidzkiego barwy białej. Tablice te powinny być wykonane z materiału odblaskowego. Kierujący tym pojazdem jest obowiązany włączyć światła awaryjne podczas wsiadania lub wysiadania osoby niepełnosprawnej.

1.9.2 Obowiązki kierowcy.

Kierujący autokarem, jest obowiązany mieć przy sobie i okazywać na żądanie: prawo jazdy kat D, dowód rejestracyjny pojazdu, dokument potwierdzający ubezpieczenie OC, inne dokumenty wynikające z ustawy o transporcie drogowym.

Kierujący autobusem jest obowiązany używać świateł mijania podczas jazdy w warunkach normalnej przejrzystości powietrza. W czasie od świtu do zmierzchu w warunkach normalnej przejrzystości powietrza, zamiast świateł mijania, kierowca może używać świateł do jazdy dziennej.

Kierujący autobusem podczas wsiadania lub wysiadania dzieci lub młodzieży w obrębie jezdni, dla zwrócenia większej uwagi innym kierowcom, jest obowiązany włączyć światła awaryjne.

Kierowcy autobusu zabrania się podczas jazdy palenia tytoniu lub spożywania pokarmów, korzystania z telefonu wymagającego trzymania słuchawki lub mikrofonu w ręku, otwierania drzwi.

W celu sprawdzenia stanu technicznego autokaru i kwalifikacji kierowcy można zwrócić się do Policji lub Inspekcji Transportu Drogowego. Czas i miejsce kontroli należy umówić z kilkudniowym wyprzedzeniem.

Wykaz miejsc kontroli autokarów przed wyjazdem na wypoczynek w poszczególnych powiatach województwa mazowieckiego podawany jest, przed każdym wypoczynkiem na stronie internetowej kuratorium: www.kuratorium.waw.pl.

Normy czasu jazdy i odpoczynku obowiązujące kierowcę autobusu.

Bezpieczne prowadzenie pojazdu uzależnione jest m.in. od kondycji psychofizycznej kierowcy. Żeby zachować prawidłowe funkcje psychiczne, odnośnie szybkości i zakresu spostrzegania, szybkości i stałości reakcji, kierowca powinien przestrzegać minimalnych okresów przerw i odpoczynków oraz maksymalnych okresów jazdy.

Przedstawia to poniższa tabela:

Czas jazdy dziennej	
Zaleca się maksymalnie na dobę:	9 godzin
Dopuszczalne jest dwa razy w tygodniu zwiększenie na dobę do:	10 godzin
Liczba kierowców w autobusie	

Czas przejazdu nie przekracza 9-10 godzin	1 kierowca
Czas przejazdu powyżej 10 godzin	Obowiązkowo 2 kierowców
Maksymalny czas jazdy bez przerwy	4 godziny 30 minut.
Przerwy w jeździe po cztero i półgodzinnym okresie prowadzenia	Zalecane minimum 45 minut. Dopuszczalne jest zastosowanie tak zwanych przerw dzielonych, z których każda wynosi minimum 15 minut. Przykład: 2 godziny jazdy - 25 min. przerwy + 2 i pół godziny jazdy - 20 minut przerwy.
Odpooczynek dzienny (1 kierowca)	
norma	Szczególnie zalecany jest odpoczynek 11 godzinny (odpooczynek musi zawierać się w 24 godzinach od momentu rozpoczęcia pracy).
Skrócony	Dopuszczalne jest 9 kolejnych godzin, maksymalnie 3 razy w tygodniu
Dzielony	Dozwolone: długość trwania odpoczynku jest zwiększona do 12 godzin w przypadku podzielenia na dwa lub trzy okresy, z czego jeden składający się z minimum 8 kolejnych godzin. Długość trwania każdego z pozostałych okresów nie może być mniejsza niż 1 godzina. Przykład: 8h +1h+3h; 8h +2h+2h; 8h+4h.
Odpooczynek dzienny (2 kierowców - załoga)	
Norma	Minimum 8 kolejnych godzin (w trakcie postoju autobusu) w okresie 30 godzin wspólnego przebywania w pojeździe.

Dopuszczalne prędkości autobusów.

Kierujący autobusem jest obowiązany jechać z taką prędkością, która zapewni mu panowanie nad pojazdem z uwzględnieniem warunków, w jakich ruch się odbywa, a w szczególności: rzeźbę terenu, stanu i widoczności drogi, stanu pojazdu, warunków atmosferycznych i natężenia ruchu.

Dopuszczalna prędkość autobusu na obszarze zabudowanym w godzinach 5⁰⁰-23⁰⁰ wynosi 50 km/h, a w godzinach 23⁰⁰-5⁰⁰ wynosi 60 km/h.

Pamiętaj - znak B-33, określający dopuszczalną prędkość większą niż 50 km/h, umieszczony na obszarze zabudowanym, nie dotyczy autobusu.

Prędkość dopuszczalna autobusu poza obszarem zabudowanym, wynosi:

- na autostradzie, drodze ekspresowej lub drodze dwujezdniowej, co najmniej o dwóch pasach przeznaczonych dla każdego kierunku ruchu – **80 km/h**,
- na pozostałych drogach – **70 km/h**.

Dopuszczalna prędkość autobusu spełniającego dodatkowe warunki techniczne określone w odpowiednich przepisach, na autostradzie i drodze ekspresowej wynosi 100 km/h.

Autobus powinien być wyposażony w homologowany ogranicznik prędkości, ograniczający maksymalną prędkość autobusu do 100 km/h.

1.9.3. Procedury postępowania w razie wypadku drogowego, awarii, innych zdarzeń podczas wycieczki.

Zadania kierowcy:

Wybrane przepisy ustawy *Prawo o ruchu drogowym*:

Art. 44.

1. Kierujący pojazdem w razie uczestniczenia w wypadku drogowym jest obowiązany:

- 1) zatrzymać pojazd, nie powodując przy tym zagrożenia bezpieczeństwa ruchu drogowego; przedsięwziąć odpowiednie środki w celu zapewnienia bezpieczeństwa ruchu w miejscu wypadku; niezwłocznie usunąć pojazd z miejsca wypadku, aby nie powodował zagrożenia lub tamowania ruchu, jeżeli nie ma zabitego lub rannego;
- 2) podać swoje dane personalne, dane personalne właściciela lub posiadacza pojazdu oraz dane dotyczące zakładu ubezpieczeń, z którym zawarta jest umowa obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, na żądanie osoby uczestniczącej w wypadku.

2. Jeżeli w wypadku jest zabity lub ranny, kierujący pojazdem jest obowiązany ponadto:

- 1) udzielić niezbędnej pomocy ofiarom wypadku oraz wezwać zespół ratownictwa medycznego i Policję;
- 2) nie podejmować czynności, które mogłyby utrudnić ustalenie przebiegu wypadku;
- 3) pozostać na miejscu wypadku, a jeżeli wezwanie zespołu ratownictwa medycznego lub Policji wymaga oddalenia się – niezwłocznie powrócić na to miejsce.

Art. 50.

1. Kierujący pojazdem jest obowiązany sygnalizować postój pojazdu silnikowego lub przyczepy z powodu uszkodzenia lub wypadku:

- 1) na autostradzie lub drodze ekspresowej – w każdym przypadku;
- 2) na pozostałych drogach twardych:
 - a) poza obszarem zabudowanym – w razie postoju na jezdni w miejscu, w którym jest to zabronione, a na poboczu, jeżeli pojazd nie jest widoczny z dostatecznej odległości,
 - b) na obszarze zabudowanym – w razie postoju na jezdni w miejscu, w którym zatrzymanie jest zabronione.

2. Postój pojazdu, o którym mowa w ust. 1, należy sygnalizować w sposób następujący:

- 1) na autostradzie lub drodze ekspresowej – przez:
 - a) włączenie świateł awaryjnych pojazdu, a jeżeli pojazd nie jest w niego wyposażony, należy włączyć światła pozycyjne,
 - b) umieszczenie ostrzegawczego trójkąta odblaskowego w odległości 100 m za pojazdem; trójkąt ten umieszcza się na jezdni lub poboczu, odpowiednio do miejsca unieruchomienia pojazdu;
- 2) na pozostałych drogach:
 - a) poza obszarem zabudowanym – przez umieszczenie w odległości 30–50 m za pojazdem ostrzegawczego trójkąta odblaskowego i włączenie świateł awaryjnych; w razie, gdy pojazd nie jest wyposażony w światła awaryjne, należy włączyć światła pozycyjne,
 - b) na obszarze zabudowanym – przez włączenie świateł awaryjnych, a jeżeli pojazd nie jest w niego wyposażony, należy włączyć światła pozycyjne i umieścić ostrzegawczy trójkąt odblaskowy za pojazdem lub na nim, na wysokości nie większej niż 1 m.

3. Sygnalizowanie, o którym mowa w ust. 1 i 2, obowiązuje przez cały czas postoju pojazdu.

Zadania kierownika wycieczki lub upoważnionego wychowawcy w przypadku ewakuacji z pojazdu:

Koordinacją ewakuacji zajmuje się kierownik wypoczynku lub upoważniony wychowawca
Do jego zadań należy:

- ewakuować uczestników w bezpieczne miejsce, wykorzystując drzwi pojazdu (autokaru) lub wyjście awaryjne, o ile zajdzie taka potrzeba;
- sprawdzić i dokonać wstępnej segregacji poszkodowanych;
- w razie potrzeby udzielić poszkodowanym pierwszej pomocy (w pierwszej kolejności udzielamy pomocy cięższym rannym, później kolejno według ciężkości zranień).

W przypadku, gdy jesteśmy świadkiem wypadku drogowego należy zabezpieczyć miejsce zdarzenia:

- miejsce wypadku oraz osoby udzielające pomocy możesz osłonić bryłą swojego pojazdu (włącz światła awaryjne, a w warunkach nocnych światła mijania, które oświetlą miejsce wypadku);
- pamiętaj, że pojazdy ratownicze powinny dojechać jak najbliżej miejsca wypadku – postaraj się im to ułatwić pozostawiając minimum jeden wolny pas jezdni;
- ustaw trójkąty ostrzegawcze w odpowiedniej odległości (jeśli wypadek ma miejsce na łuku drogi to ustaw je przed zakrętem tak, by było je widać z większej odległości);
- powiadom telefonicznie (**998, 997, 999, 112**) służby ratownicze (co, najmniej jedną z nich, a dyspozytor, który przyjmie zgłoszenie powiadomi pozostałe służby);
- gdy sobie nie radzisz, spróbuj zatrzymać inne pojazdy, aby uzyskać pomoc od innych, nie trać czasu, ponieważ osobom rannym, u których nie wyczuwa się pulsu ani oddechu, należy udzielić pomocy jak najszybciej.

Podchodząc do pojazdu, który uległ wypadkowi:

- zachowaj szczególną ostrożność;
- zabierz ze sobą gaśnicę, apteczkę, narzędzia, którymi będziesz mógł otworzyć drzwi lub zbić szybę oraz nóż do przecięcia pasów bezpieczeństwa (te rzeczy powinieneś mieć w swoim samochodzie);
- sprawdź, czy z pojazdu nie wycieka lub nie ulatnia się medium napędowe (benzyna, olej napędowy, gaz),
- sprawdź, czy pojazd nie będzie się przemieszczał w sposób niekontrolowany.

Będąc przy pojeździe, który uległ wypadkowi:

- sprawdź, czy któreś z drzwi się otwierają – pomoże to nawiązać kontakt z poszkodowanym, jeżeli drzwi się nie otwierają zbij szybę, w taki sposób, by nie spowodować dodatkowych urazów i uszkodzeń osób przebywających wewnątrz; zbijając szybę, zachowaj ostrożność – pamiętaj, że szkło hartowane w szybach bocznych rozpada się na drobne kawałki, natomiast szyby klejone (szyba przednia i w większości przypadków tylna) pękają, ale pozostają zwykle w jednym kawałku,
- postaraj się dostać do wnętrza pojazdu i wyjmij kluczyki ze stacyjki, pozostawiając je w samochodzie w widocznym miejscu, oceń czy dalsze czynności ratownicze na pewno nie zagrażają Twojemu życiu i zdrowiu;
- gdy zauważysz u poszkodowanego zanik pulsu i oddechu, przystąp do reanimacji;
- udzielając pierwszej pomocy przedmedycznej, odsuń poszkodowanego od uszkodzonego pojazdu. **Jeśli nie umiesz tego zrobić prawidłowo, nie podejmuj tej próby** chyba, że wymaga tego sytuacja (samochód płonie lub zsuwa się ze skarpy), ponieważ możesz pogłębić urazy, a nawet spowodować śmierć poszkodowanego;
- gdy poszkodowani dają oznaki życia, ale znajdują się w pojeździe, przystąp do opatrzenia ran, tamowania krwotoków, ustabilizuj kończyny, kontroluj czynności życiowe (oddech i rytm serca), okryj ich kocem lub odzieżą w celu uniknięcia wyziębienia organizmu;
- zostań przy poszkodowanym i postaraj się z nim rozmawiać.

WAŻNE!

Wszystkie czynności przy uszkodzonym wykonuj z rozwagą, spokojnie, w sposób opanowany, do czasu przyjazdu wyspecjalizowanych służb ratowniczych.

2. Informacje dla rodziców.

Wyjazd dziecka to decyzja rodziców czy opiekunów, która powinna uwzględniać przede wszystkim głównego zainteresowanego – dziecko.

2.1 Wybór organizatora wycieczki.

Planując wysłanie dziecka na zorganizowany wycieczkę warto skontaktować się z biurem podróży organizującym wybraną kolonię lub obóz, przejrzeć stronę internetową organizatora wycieczki, sprawdzić, czy jest zrzeszony np. w Polskiej Izbie Turystycznej. Ponadto warto zebrać informacje na temat planowanego obiektu wycieczki.

Pamiętajmy jednak, że w przypadku, gdy dany wycieczkę organizuje szkoła lub stowarzyszenie, tych danych w bazie Polskiej Izby Turystycznej nie znajdziemy a część organizatorów może być zrzeszona w innej organizacji, gdyż nie ma obowiązku przynależności do jakiegokolwiek izby, co nie zmienia faktu, że wycieczka musi spełniać określone prawem standardy.

Biuro podróży lub agencja turystyczna powinny posiadać wpis do rejestru organizatorów turystyki i pośredników turystycznych prowadzonego przez marszałka województwa właściwego ze względu na siedzibę biura. Informacje taką można uzyskać w odpowiednim urzędzie marszałkowskim lub w *Centralnej Ewidencji Organizatorów Turystyki i Pośredników Turystycznych* na stronie: <http://turystyka.gov.pl>.

Rodzic/opiekun prawny kupując skierowanie na wycieczkę dla dziecka, winien podpisać umowę z organizatorem wycieczki, która stanowi m.in. podstawę prawną w przypadku niewywiązania się biura lub innego podmiotu z wykonania usługi.

W przypadku nienależytego wykonania zobowiązań umownych rodzic/prawny opiekun dziecka może skorzystać z pomocy miejskiego lub powiatowego rzecznika praw konsumentów lub urzędu marszałkowskiego właściwego ze względu na siedzibę organizatora wycieczki.

Dla województwa mazowieckiego właściwym jest:

Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego w Warszawie
Departament Kultury, Promocji i Turystyki
ul. Okrzei 35 03-715 Warszawa
tel. (+48 22) 5979-501
fax (+48 22) 5979-502
dkpit@mazovia.pl
<http://www.mazovia.pl>

Miejski Rzecznik Konsumentów w Warszawie
ul. Senatorska 27
00-099 Warszawa
tel. (+48) 22 44 33 444,
fax (+48) 22 44 33 470
e-mail: konsument@um.warszawa.pl

Przed wyjazdem organizator powinien udzielić rodzicowi/prawnemu opiekunowi informacji dotyczących: dokładnego adresu miejsca, w którym będzie przebywać dziecko, warunkach zakwaterowania (domki, namioty, ośrodek), czasu trwania obozu czy kolonii, terminu wyjazdu i powrotu oraz miejsca i czasu odbioru dziecka, obsady personalnej wycieczki: kierownika i wychowawców z podaniem kwalifikacji, telefonu kontaktowego do kierownika wycieczki oraz do ośrodka (w razie niemożności skontaktowania się z kierownikiem).

Ponadto rodzic/prawny opiekun powinien otrzymać od organizatora następujące informacje: o rodzaju zapewnionej opieki medycznej, dodatkowym ubezpieczeniu dziecka (ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków - NNW, w przypadku wyjazdu krajowego, w przypadku wyjazdu zagranicznego – ubezpieczenia obejmującego koszty leczenia i następstw nieszczęśliwych wypadków - KL+ NNW), programie kolonii lub obozu, wyżywieniu podczas pobytu, przykładowej liście rzeczy, które dziecko powinno zabrać ze sobą, zasadach posiadania i korzystania przez dziecko z telefonu komórkowego, zasadach korzystania z kieszonkowego, możliwości przechowywania pieniędzy i wartościowych przedmiotów oraz możliwości ewentualnych odwiedzin u dziecka.

Rodzic/prawny opiekun jest zobowiązany do oddania organizatorowi dokładnie wypełnionej karty kwalifikacyjnej dziecka oraz powiadomienia o chorobach i dolegliwościach dziecka, a jeśli jest ono w trakcie leczenia, ustalenia z kierownictwem sposobów przyjmowania leków, poinformowania organizatora o wszelkich nietypowych problemach dziecka (moczenie w nocy, lunatykowanie, uczulenia żywieniowe itp.), które mogą mieć wpływ na bezpieczeństwo i komfort dziecka lub innych uczestników.

2.2 Baza wypoczynku dla rodziców/prawnych opiekunów dziecka.

Rodzice/prawni opiekunowie mają możliwość sprawdzenia w elektronicznej bazie wypoczynku czy został on zgłoszony do kuratorium oświaty.

W tym celu należy wejść na stronę: <http://www.wypoczynek.men.gov.pl> (gdzie na bieżąco są publikowane informacje o numerach wydanych zaświadczeń, danych organizatora, liczbie uczestników oraz terminie i lokalizacji wypoczynku) i wybrać zakładkę **dla Rodziców**. Następnie należy wpisać przedział dat oraz wskazać organizatora lub powiat/miejscowość wypoczynku bądź wprowadzić numer zgłoszenia.

2.3 Przygotowanie dziecka do wyjazdu.

Szczególnie w przypadku małych dzieci i tych wyjeżdżających po raz pierwszy należy dobrze zaplanować wyjazd. Rodzic/ prawny opiekun powinien poinformować dziecko, jak wygląda życie na kolonii, obozie. Podać przykładowy rozkład dnia, zachęcić podając przykładowe atrakcje typu: wycieczki, konkursy, turnieje, zabawy.

Rodzic/prawny opiekun dziecka zobowiązany jest przed wypoczynkiem oddać organizatorowi dokładnie wypełnioną kartę kwalifikacyjną dziecka.

Przygotować odpowiednio bagaż, który nie powinien być za ciężki i zawierać:

- ubranie i obuwie dostosowane do pory roku: nieprzemakalną kurtkę lub kombinezon w zimie, nieprzemakalne obuwie, sandały, buty sportowe, pantofle, bielizna na każdy dzień, ubranie na ciepłą i zimną pogodę, nakrycie głowy, zimną dwie pary rękawiczek, a latem dwa stroje kąpielowe;
- kosmetyki i środki higieny osobistej: pasta i szczoteczka do zębów, mydło, szampon (najlepiej w saszetkach), duży ręcznik plażowy i dwa ręczniki, grzebień, chusteczki higieniczne, krem z filtrem UV;
- inne rzeczy: długopis, notes z adresami, saszetka do zawieszania na szyi (na pieniądze z kieszonkowym)

Dziecko powinno mieć ze sobą legitymację szkolną, paszport (w przypadku wyjazdu do krajów poza Unią Europejską lub dowód osobisty (w przypadku podróży do krajów UE) oraz kartkę z adresem wypoczynku i telefonami kontaktowymi do rodziców.

W przypadku wyjazdu na obóz pod namiotami nie wolno zapomnieć o śpiworze i latarce.

Zadbajmy, aby w bagażu nie znalazły się: zapalniczki lub zapalniczka, ostry przedmiot, np. scyzoryk, żadne lekarstwa (najwyżej plastry opatrunkowe).

Ewentualne lekarstwa, które dziecko stale przyjmuje, należy przekazać opiekunowi wraz z przyklejoną do opakowania kartką zawierającą imię i nazwisko dziecka oraz dokładny sposób dawkowania leku.

2.3.1 Zasady do przekazania przez rodzica/prawnego opiekuna dziecka.

Przed wyjazdem rodzic/ prawny opiekun dziecka powinien:

- uświadomić dziecku, że w czasie wyjazdu jego opiekunem będzie wychowawca, i to na niego może liczyć, jeśli potrzebuje pomocy, rady lub wsparcia albo kiedy jest chore;
- przypomnieć, że bez wiedzy wychowawcy nie można wychodzić poza teren kolonii nawet, gdy jest to nawet niewielka odległość od miejsca pobytu;
- dziecko ma natychmiast informować zarówno opiekuna, jak i rodzica o wszelkich sytuacjach zagrożenia, np. obcych, zaczepiających je ludziach, zakupach z nieznanego źródła itp.;
- zwrócić uwagę, aby syn czy córka pilnowali swoich pieniędzy i nie nosili ich wszystkich przy sobie, a powierzyli np. część opiekunowi;
- w czasie letnich wyjazdów rodzice muszą ostrzegać małe dzieci przed zbieraniem i jedzeniem jakichkolwiek leśnych owoców oraz grzybów, które mogą okazać się trujące, oraz przed kontaktem z niebezpiecznymi czy dzikimi zwierzętami;
- jeżeli miejsce wypoczynku znajduje się nad wodą, rodzice powinni nauczyć dziecko, jak bezpiecznie zachowywać się na kąpielisku i poinformować, że należy stosować się do poleceń wychowawcy oraz ratownika;
- ostrzec dziecko, żeby zawsze i wszędzie pilnowało swoich napojów i nie przyjmowało jedzenia, napojów ani słodyczy od nieznanymi osobami;
- nie zbliżało się do obcych zwierząt (psa, kota oraz zwierząt w lesie) nawet jeśli robi wrażenie łagodnego;
- do zabawy wybierało miejsca bezpieczne.

WAŻNE!

Nauczmy dziecko zdecydowanie odmawiać, gdy ktoś proponuje mu alkohol czy narkotyki.

Dodaniem pewności dziecku w nowej dla niego sytuacji będzie dokładne umówienie się na rozmowy telefoniczne, ewentualnie także odwiedziny. W planie organizatora wypoczynku są zwykle ustalone dni odwiedzin rodziców tak, aby dzieci przebywały w tych dniach na terenie ośrodka.

Podajmy dziecku numery: telefonu kontaktowego do domu i innych bliskich osób oraz dodatkowo:

- telefon zaufania dla dzieci i młodzieży (116 111);
- telefon alarmowy nad wodą (601 100 100);
- telefon alarmowy w górach (601 100 300).

Przed wyjazdem warto przeprowadzić z dzieckiem rozmowę na temat bezpiecznych i higienicznych zachowań, aby:

W trosce o swoje zdrowie:

- dokładnie myło ręce pod bieżącą wodą przed posiłkami oraz bezwzględnie po każdym skorzystaniu z toalety;
- dbało o higienę osobistą, nie używało wspólnie z innymi osobami ręcznika, grzebienia i innych przyborów toaletowych oraz nie wymieniało się i nie pożyczało ubrań;
- nie piło napojów z jednego pojemnika (butelki, kubka) z innymi uczestnikami wypoczynku;
- dokładnie myło surowce (owoce, warzywa) podczas sporządzania posiłku, pamiętało o właściwym przechowywaniu żywności, unikało zakupów wątpliwej jakości żywności;
- w razie niepokojących objawów samopoczucia i zdrowia (m. in. nudności, bóle brzucha, wymioty, biegunka, gorączka) zgłosiło się do opiekuna lub wychowawcy.

Przebywając nad wodą:

- zachowywało się ostrożnie i nie utrudniało kąpeli innym;
- nie skakało do wody w miejscach nierozpoznanych oraz przestrzegało regulaminu kąpieliska;
- słuchało poleceń ratownika i wychowawcy.

Podczas opalania:

- chroniło kremem zawierającym filtr UV odsłonięte części ciała oraz korzystało z cienia w godzinach największego działania słońca;
- chroniło głowę i oczy przed słońcem oraz regularnie piło duże ilości wody.

Uczestnicząc w wycieczkach do lasu:

- z uwagi na kleszcze: nosiło w lesie odpowiednią odzież, zakrywało jak największą część ciała, po wizycie w lesie obejrzało całe ciało oraz odzież, a w razie zlokalizowania owada zgłosiło się jak najszybciej do opiekuna (wychowawcy);
- nie zbierało i nie jadło jakichkolwiek leśnych owoców oraz grzybów, które mogą okazać się trujące.

3. Zasady bezpiecznego wypoczynku.

3.1 Wypoczynek nad wodą.

3.1.1 Latem nad wodą.

Uczestnicy wypoczynku korzystają z wyznaczonych kąpielisk pod opieką wychowawcy i przynajmniej jednego ratownika z odpowiednimi kwalifikacjami.

Warunki korzystania z kąpeli, organizacji kąpielisk określają odrębne przepisy*.

**(Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz. U. z 2011 r. Nr 208, poz. 1240 z późn. zm.).*

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27 lutego 2012 r. w sprawie wymagań dotyczących wyposażenia wyznaczonych obszarów wodnych w sprzęt ratunkowy i pomocniczy, urządzenia sygnalizacyjne i ostrzegawcze oraz sprzęt medyczny, leki i artykuły sanitarne (Dz. U. 2012 r., poz. 261).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 stycznia 2012 r. w sprawie minimalnych wymagań dotyczących liczby ratowników wodnych zapewniających stałą kontrolę wyznaczonego obszaru wodnego (Dz. U. 2012 r., poz. 108).

Wyjście na plażę.

W plażowej torbie powinny się znaleźć: strój kąpielowy, olejek do opalania z odpowiednim do karnacji filtrem UV, ręcznik, czepek, klapki, okulary, woda niegazowana, chustka na głowę lub czapka z daszkiem. Najlepsze warunki do kąpeli panują wtedy, gdy woda ma powyżej 18°C (optymalna temperatura to 22°C), a temperatura powietrza jest wyższa od temperatury wody o 4–5 stopni.

Podczas opalania się pierwszy raz w danym sezonie rozsądnie jest skrócić czas przebywania na plaży do minimum, należy też poświęcić chwilę na przeczytanie regulaminu, który tam obowiązuje.

WAŻNE!

Zabawy w wodzie zawsze wymagają obecności osób dorosłych.

Podstawą bezpieczeństwa każdego człowieka w wodzie jest posiadanie przez niego umiejętności pływania.

Niezależnie jednak od stopnia opanowania tej umiejętności, **nikomu** - a szczególnie dzieciom - **nie wolno**:

- kąpać się w nieznanym zbiorniku wodnym;
- wchodzić do wody w miejscu, gdzie kąpiel jest zabroniona;
- skakać na główkę do nieznannej wody, może się to skończyć urazem kręgosłupa;
- bawić się w przytapienie (podtapienie), spychanie do wody z materacy innych osób, może się to skończyć dla nich tragicznie;
- wchodzić do wody, gdy jest się rozgrzany (przed kąpielą należy skorzystać z natrysku, a jeżeli go nie ma, ochłodzić się wodą)
- wchodzić do wody bezpośrednio po spożytym posiłku;

- pływać w miejscach gdzie jest dużo wodorostów lub występują zawirowania wody lub zimne prądy;
- pływać w wodzie o temperaturze poniżej 14°C (optymalna temperatura 22-25 °C);
- krzyczeć, wzywać pomocy, w trakcie kąpieli, jeśli faktycznie nie jest Ci ona potrzebna;
- pływać samemu i odpływać zbyt daleko;
- wpływać pod pomosty;
- korzystać ze sprzętu pływackiego niezgodnie z zasadami bezpieczeństwa;
- zakłócać spokoju innym osobom podczas plażowania i kąpieli.

Mówiąc o bezpiecznej kąpielii wspominamy także o zanieczyszczeniu wód i zagrożeniach, jakie to zjawisko niesie ze sobą. Wodę zanieczyszczają głównie ścieki komunalne (miejskie) i przemysłowe oraz chemiczne środki używane w rolnictwie (spływające z pól do cieków i zbiorników wodnych). Teoretycznie każdy zanieczyszcza wodę. Dlatego, tak ważne jest dbanie o czystość, nie wrzucanie śmieci do wody i sprzątanie po sobie.

Znaki zakazu, ostrzegawcze i informacyjne występujące na kąpieliskach:

Znaki zakazu wskazują rodzaj zakazu i określają jego przyczynę:

- 1) znak "kąpiel zabroniona";
- 2) znak "kąpiel zabroniona - szlak żeglowny";
- 3) znak "kąpiel zabroniona - most";
- 4) znak "kąpiel zabroniona - spiętrzenie wody";
- 5) znak "kąpiel zabroniona - woda skażona";
- 6) znak "kąpiel zabroniona - woda pitna";
- 7) znak "kąpiel zabroniona - hodowla ryb";
- 8) znak "skakanie do wody zabronione";
- 9) znak "strefa ciszy".

Znaki ostrzegawcze uprzedzają kąpiących się o niebezpiecznych miejscach na obszarze wodnym i wskazują przyczynę niebezpieczeństwa:

- 1) znak "wiry";
- 2) znak "niebezpieczna głębokość wody";
- 3) znak "zimna woda";
- 4) znak "nagły uskok";
- 5) znak "pale";
- 6) znak "skały podwodne";
- 7) znak "kamieniste dno";
- 8) znak "sieci rybackie";
- 9) znak "wodorosty".

Znaki informacyjne wskazują, że w pobliżu znaku znajdują się podane na znaku obiekty i urządzenia.

- 1) znak "plaża strzeżona";
- 2) znak "punkt medyczny";

3) znak "telefon".

Nazwa tablicy	Znak
Wodorosty	
Wiry	
Niebezpieczna głębokość	
Zimna woda	
Nagły uskok	
Pale	
Skały podwodne	
Kamieniste dno	
Sieci rybackie	
Kąpiel zabroniona	
Kąpiel zabroniona - most	

Kąpiel zabroniona - spiętrzenie wody	
Kąpiel zabroniona - szlak żeglugowy	
Kąpiel zabroniona - hodowla ryb	
Kąpiel zabroniona - woda pitna	
Bezwzględny zakaz kąpielii - woda silnie skażona	
Zakaz skakania do wody	
Bezwzględny zakaz kąpielii - woda silnie skażona	
Zakaz kąpielii	 ZAKAZ KĄPIELII
Punkt medyczny	
Plaża strzeżona	
Telefon	

Ratownik

Źródło: //www.nopex.com.pl

Nad bezpieczeństwem wszystkich korzystających z kąpielii na plażach strzeżonych czuwa ratownik lub zespół ratowników. Przestrzeganie ich poleceń to podstawowa zasada korzystania z kąpieliska. Grupa dzieci lub młodzieży musi przebywać na terenie kąpieliska pod opieką jednego wychowawcy i przynajmniej jednego ratownika.

Miejsca przeznaczone do opalania i kąpielii są zawsze wydzielone i sprawdzone pod względem bezpieczeństwa. Nie wolno kąpać się w portach, na przystaniach, przy zaporach, mostach, ujęciach wody pitnej, w stawach budowlanych, basenach przeciwpożarowych oraz w zbiornikach wodnych niesprawdzonych przez ratowników. Bardzo istotne jest przestrzeganie informacyjnych znaków ostrzegawczych, a początkujący pływacy powinni unikać kąpielii w miejscach gwałtownego spadku dna.

Kąpielisko jest ograniczone specjalnymi bojami, zróżnicowanymi kolorystycznie zależnie od głębokości wody. Zawsze należy jednak brać pod uwagę swoje umiejętności pływackie.

Boje żółte oznaczają, że nie posiadając karty pływackiej, można poruszać się tylko do linii wyznaczonej przez te boje. Woda ma tam głębokość ok. 1,2–1,3 metra. To jest najbezpieczniejsze miejsce do kąpielii.

Boje czerwone wyznaczają granice kąpieliska. Z tej strefy korzystają wyłącznie dobrzy pływacy.

WAŻNE!

Nigdy nie wolno wchodzić do wody wbrew zakazowi ratownika oraz w czasie, kiedy jest wywieszona czerwona flaga.

Wypoczywając na nadmorskich plażach nie wolno spacerować ani opalać się na wydmach, przede wszystkim trzeba też unikać miejsc niebezpiecznych takich jak ostrogi i falochrony, bo tam mogą wystąpić gwałtowne spadki dna, wsteczne prądy, śliskie powierzchnie, porośnięte wodorostami lub pokryte ostrymi małżami.

Czasami zdarza się, że kąpiący się jest świadkiem wypadku kogoś innego. Wtedy istotne jest postępowanie ze szczególną rozwagą, bo bardzo łatwo można z osoby ratującej stać się ofiarą. Dlatego przed przystąpieniem do jakichkolwiek działań trzeba sprawdzić, czy w pobliżu są inni ludzie chętni do pomocy i wezwać służby ratunkowe.

Najważniejsze jest zapewnienie bezpieczeństwa sobie, dopiero wtedy można próbować pomagać osobie tonącej. Zasada konieczna – pomagać tak, aby nie znaleźć się w sytuacji ratowanego!

Najbezpieczniejsza akcja ratunkowa to podpłynięcie do tonącego bez wchodzenia do wody np. łodzią.

WAŻNE!

Jeśli zauważysz tonącego lub wypadek nad wodą, natychmiast wezwij pomoc i powiadom ratownika Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego (WOPR).

3.1.2 Zimą nad wodą.

Do **zabawy na lodzie** i do uprawiania sportów zimowych nadają się wyłącznie bezpieczne i dobrze do tego przystosowane miejsca np. zorganizowane i nadzorowane lodowiska.

W żadnym wypadku nie mogą to być zamrożone zbiorniki wodne (stawy, rzeki), czy pływające kry. Cienki i kruchy lód może się załamać pod ciężarem człowieka – to jest główna przyczyna wielu wypadków i utonień w zimie.

Ze względu na możliwość upadku i różnych urazów (kolan, rąk, głowy) osoba jeżdżąca na łyżwach powinna mieć: kask ochronny, ochraniacze na kolana, łokcie.

WAŻNE!

Kiedy dojdzie do załamania lodu, zachowaj spokój, unikaj gwałtownych ruchów, rozłóż szeroko ręce i próbuj wpełznąć na lód, połów się płasko na wodzie, wzywaj pomocy. Staraj się poruszać w kierunku brzegu, leżąc na lodzie. Zagrozeniem dla życia i zdrowia człowieka jest bardzo niska temperatura wody i otoczenia, ciężki zimowy strój oraz trudności z wydostaniem się na powierzchnię.

3.2 Bezpieczeństwo w górach.

3.2.1 W górach w okresie letnim.

Każdą wyprawę w góry należy starannie przygotować. **Zgodnie z przepisami prawa, jeśli wycieczka ma się odbyć na terenie parku narodowego, rezerwatu obowiązuje przestrzeganie regulaminu obowiązującego na danym terenie. Z jego zapisów może wynikać, że mogą ją prowadzić wyłącznie górcy przewodnicy turystyczni.**

Podstawowe informacje, jakie musi zebrać każdy przewodnik wycieczki górskiej, to:

- przebieg szlaku turystycznego, sieć schronisk turystycznych na trasie wycieczki;
- czas marszu od planowanego punktu wyjścia do punktu docelowego;
- lokalizacja obiektów, które mogą stanowić awaryjne schronienie na szlaku w przypadku załamania się pogody: szałas, schrony, koleby, leśniczówki itp.;
- drogi odwrotu, jeżeli zostanie podjęta decyzja o skróceniu wędrowki (np. z powodu deszczu, mgły, burzy);
- wysokość nad poziomem morza, na jaką trzeba podejść i wędrować;
- różnice wzniesień na podejściach i zejściach w czasie wyprawy.

WAŻNE!

Informacje o aktualnych panujących warunkach w górach i na szlakach można otrzymać w placówkach Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego.

Wychodząc w góry zawsze w miejscu pobytu zostawiamy wiadomość o trasie zaplanowanej wyprawy oraz godzinie powrotu.

Na trasę zabieramy przewodniki i mapy turystyczne, co ułatwia wyprawę, bowiem należy znać trasę wybranego szlaku, odległości pomiędzy schroniskami.

Podstawą jest wyposażenie w dobre, wygodne obuwie oraz plecak, w którym niezależnie od pory roku i pogody powinny się znajdować:

czapka i rękawiczki, zapasowe skarpety, ubranie przeciwdeszczowe, wiatrochronne z ciepłą odzieżą, niezależnie od pory roku telefon komórkowy z naładowaną baterią

Ponadto, należy zabrać ze sobą latarkę i podręczną apteczkę na wypadek urazów.

Należy zabrać przynajmniej jeden (na grupę) telefon komórkowy z dobrze naładowaną baterią i wprowadzić do jego pamięci **numer telefonu Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego – tel. 601 100 300.**

W przypadku wystąpienia burzy w górach należy unikać schronienia pod rosnącymi samotnie drzewami. Jak najszybciej należy zejść ze szczytów i grani, oddalić się od zbiorników wodnych.

W czasie mgły należy zawrócić ze szlaku do punktu wyjścia.

Górskie wyprawy dobrze jest rozpoczynać rano, przy dobrej pogodzie i widoczności. Pogoda psuje się zwykle wczesnym popołudniem.

Wędrując górskim szlakiem turystycznym, podziwiamy przyrodę, widoki, panoramę gór, ale przez cały czas niezbędna jest dobra orientacja w terenie i wiedza o aktualnym miejscu pobytu. Zyskanie takiej pewności osiągamy przez:

- *rozpoznanie kierunków stron świata, w których biegnie szlak turystyczny na całym odcinku;*
- *pamiętanie, jakimi formacjami terenowymi przebiega szlak: grzbietem, po stoku, polaną, halą, partiami leśnymi itp.;*
- *sprawdzanie, jaki jest czas marszu od momentu wyjścia, co pozwoli podjąć decyzję o powrocie albo kontynuowaniu wędrowki, gdy bliżej jest do punktu docelowego.*

WAŻNE!

Należy zachować spokój i opanowanie:

- *w przypadku zagubienia szlaku turystycznego przy dobrej pogodzie należy starać się rozpoznać: kierunek, z którego przyszliśmy, kierunek, którym winien prowadzić szlak, na jakiej formacji górskiej się znajdujemy i którędy w tym rejonie powinien przebiegać szlak turystyczny. Tak zanalizowane szczegóły pomogą w odnalezieniu kierunku, w jakim trzeba pójść, aby trafić na zagubiony szlak. Znaki na szlaku zgodnie z przepisami umieszczone są, w odległości nie większej niż 200 metrów jeden od drugiego.*
- *jeżeli szlak znika przy złych warunkach atmosferycznych (mgła, deszcz), trzeba przede wszystkim ustalić: kierunek, z którego przyszliśmy, na jakiej formacji górskiej się znajdujemy, w którym miejscu i kiedy widzieliśmy ostatni znak turystyczny na szlaku. Najkorzystniej jest zawrócić do miejsca, w którym widoczne było ostatnie oznakowanie szlaku.*
- *na poszukiwania zagubionego szlaku powinny się udać najwyżej 2-3 osoby, podczas gdy reszta grupy czeka na miejscu. Opiekunowie i przewodnicy muszą pamiętać, że **niedopuszczalne jest rozejście się całej grupy w celu poszukiwania szlaku.***

Wszyscy ruszający po górską przygodę powinni pamiętać:

1. Wędrowka dłuższą trasą ma zawsze odbywać się w grupie, w której jest przynajmniej jedna osoba znająca trasę.
2. Przed wyruszeniem na wycieczkę zostawiamy w miejscu zamieszkania wiadomość o wyborze trasy i przybliżonym czasie powrotu.

3. Sprzęt narciarski: narty biegowe, śladowe, turystyczne lub do skialpinizmu, może być używany stosownie do charakteru terenu i stanu śniegu.
4. Dobrze przygotowana wyprawa to uzyskanie pewnych informacji o stanie zagrożenia lawinowego i pokrywy śnieżnej, sprawdzenie najnowszego komunikatu meteorologicznego i śledzenie warunków pogodowych na trasie. Kiedy pogarsza się pogoda, należy koniecznie natychmiast zawrócić.
5. Intensywne opady śniegu, nagłe ocieplenie i mgła w górach nie są dobrymi warunkami do jakiegokolwiek wycieczki.
6. Na szlaku trzeba omijać strome stoki i nie wchodzić do niebezpiecznych żlebów, którymi mogą zejść lawiny śnieżne.
7. W przypadku zabłądzenia najważniejszą rzeczą jest dotarcie najkrótszą drogą do doliny, lecz nie żlebem, ale grzbietem lub grzędą.
8. W razie wypadku wołajmy o pomoc jakimkolwiek sygnałem akustycznym lub świetlnym sześć razy na minutę z jednominutową przerwą. Wypadek trzeba zgłosić w najbliższym punkcie ratowników górskich.

WAŻNE!

Numer alarmowy GOPR 601 100 300 w każdym telefonie górskiego turysty.

3.2.2 W górach w okresie zimowym.

W czasie zimy obowiązują te same ostrzeżenia, co w lecie. Dodatkowo należy pamiętać o bezpiecznym poruszaniu się na trasach narciarskich i przy korzystaniu z wyciągów.

Podobnie jak w przypadku wypraw letnich koniecznie należy zostawić w miejscu stacjonowania informację o trasie wyprawy oraz czasie powrotu.

Podczas wycieczek górskich w okresie zimowym należy pamiętać o ciepłej i wygodnej odzieży, założonej najlepiej w kilku warstwach.

Przed wyprawą należy zjeść kaloryczny posiłek a na trasę zabrać termos z gorącą herbatą.

Zabezpieczyć skórę twarzy kremem ochronnym przed słońcem, ale również przed mrozem.

Zabrać ze sobą latarkę, mapy trasy oraz kompas.

Zimą nie należy wybierać się na piesze wycieczki samotnie.

Bezwzględnie nie należy zbaczać z wyznaczonych szlaków.

WAŻNE!

Podczas pieszych wypraw pamiętajmy, że w zimie pokrywa śnieżna całkowicie zmienia obraz terenu i uniemożliwia odszukanie znaków turystycznych (zwisające gałęzie drzew obciążone śniegiem mogą zasłaniać te znaki, a oznaczenia na szlaku będą znajdować się pod śniegiem).

3.2.3 Bezpieczne poruszanie się po drogach podczas pieszych wędrówek.

Pieszy jest obowiązany korzystać z chodnika lub drogi dla pieszych, a w razie ich braku - z pobocza. Jeżeli nie ma pobocza lub czasowo nie można z niego korzystać, pieszy może korzystać z jezdni, pod warunkiem zajmowania miejsca jak najbliżej jej krawędzi i ustępowania miejsca nadjeżdżającemu pojazdowi.

Pieszy idący po poboczu lub jezdni jest obowiązany iść lewą stroną drogi.

Piesi idący jezdnią są obowiązani iść jeden za drugim. Na drodze o małym ruchu, w warunkach dobrej widoczności, dwóch pieszych może iść obok siebie.

Korzystanie przez pieszego z drogi dla rowerów jest dozwolone tylko w razie braku chodnika lub pobocza albo niemożności korzystania z nich. Pieszy, z wyjątkiem osoby niepełnosprawnej, korzystając z tej drogi, jest obowiązany ustąpić miejsca rowerowi.

W strefie zamieszkania pieszy korzysta z całej szerokości drogi i ma pierwszeństwo przed pojazdem.

Ruch kolumn pieszych.

Kolumna pieszych, z wyjątkiem pieszych w wieku do 10 lat, może się poruszać tylko prawą stroną jezdni.

Kolumna pieszych w wieku do 10 lat jest obowiązana korzystać z chodnika lub drogi dla pieszych, a w razie ich braku - z pobocza. Jeżeli nie ma pobocza lub czasowo nie można z niego korzystać, kolumna pieszych może korzystać z jezdni, pod warunkiem zajmowania miejsca jak najbliższej jej krawędzi i ustępowania miejsca nadjeżdżającemu pojazdowi.

Kolumna pieszych w wieku do 10 lat poruszająca się po poboczu lub jezdni jest obowiązana iść lewą stroną drogi.

Liczba pieszych idących jezdnią w kolumnie obok siebie nie może przekraczać 4, a w kolumnie wojskowej - 6, pod warunkiem, że kolumna nie zajmuje więcej niż połowy szerokości jezdni.

Piesi w wieku do 10 lat mogą iść w kolumnie tylko dwójkami pod nadzorem, co najmniej jednej osoby pełnoletniej.

Długość kolumny pieszych nie może przekraczać 50 m. Odległość między kolumnami nie może być mniejsza niż 100 m.

Jeżeli przemarsz kolumny pieszych odbywa się w warunkach niedostatecznej widoczności: pierwszy i ostatni z idących z lewej strony są obowiązani nieść latarki: pierwszy - ze światłem białym, skierowanym do przodu, ostatni - ze światłem czerwonym, skierowanym do tyłu.

W kolumnie o długości przekraczającej 20 m idący po lewej stronie z przodu i z tyłu są obowiązani używać elementów odblaskowych odpowiadających właściwym warunkom technicznym, a ponadto idący po lewej stronie są obowiązani nieść dodatkowe latarki ze światłem białym, rozmieszczone w taki sposób, aby odległość między nimi nie przekraczała 10 m. Światło latarek powinno być widoczne z odległości, co najmniej 150 m.

Zabrania się:

- ruchu po jezdni kolumny pieszych w czasie mgły;
- ruchu po jezdni kolumny pieszych w wieku do 10 lat w warunkach niedostatecznej widoczności;
- prowadzenia po jezdni kolumny pieszych przez osobę w wieku poniżej 18 lat.

Przechodzenie przez jezdnię, torowisko, czego nie wolno:

1) Zabrania się wchodzenia na jezdnię:

- bezpośrednio przed jadącym pojazdem, w tym również na przejściu dla pieszych;
- spoza pojazdu lub innej przeszkody ograniczającej widoczność drogi;
- przechodzenia przez jezdnię w miejscu o ograniczonej widoczności drogi;

- zwalniania kroku lub zatrzymywania się bez uzasadnionej potrzeby podczas przechodzenia przez jezdnię lub torowisko;
- przebiegania przez jezdnię;
- chodzenia po torowisku;
- wchodzenia na torowisko, gdy zapory lub półzapory są opuszczone lub rozpoczęto ich opuszczanie;
- przechodzenia przez jezdnię w miejscu, w którym urządzenie zabezpieczające lub przeszkoda oddzielają drogę dla pieszych albo chodnik od jezdni, bez względu na to, po której stronie jezdni one się znajdują.

Wybrane przepisy ustawy *Prawo o ruchu drogowym*.

Art. 13

1. *Pieszy, przechodząc przez jezdnię lub torowisko, jest obowiązany zachować szczególną ostrożność oraz, z zastrzeżeniem ust. 2 i 3, korzystać z przejścia dla pieszych. Pieszy znajdujący się na tym przejściu ma pierwszeństwo przed pojazdem*
2. *Przechodzenie przez jezdnię poza przejściem dla pieszych jest dozwolone, gdy odległość od przejścia przekracza 100 m. Jeżeli jednak skrzyżowanie znajduje się w odległości mniejszej niż 100 m od wyznaczonego przejścia, przechodzenie jest dozwolone również na tym skrzyżowaniu.*
3. *Przechodzenie przez jezdnię poza przejściem dla pieszych, o którym mowa w ust. 2, jest dozwolone tylko pod warunkiem, że nie spowoduje zagrożenia bezpieczeństwa ruchu lub utrudnienia ruchu pojazdów. Pieszy jest obowiązany ustąpić pierwszeństwa pojazdom i do przeciwniejszej krawędzi jezdni iść drogą najkrótszą, prostopadle do osi jezdni.*
4. *Jeżeli na drodze znajduje się przejście nadziemne lub podziemne dla pieszych, pieszy jest obowiązany korzystać z niego, z zastrzeżeniem ust. 2 i 3.*
5. *Na obszarze zabudowanym, na drodze dwujezdniowej lub po której kursują tramwaje po torowisku wyodrębnionym z jezdni, pieszy przechodząc przez jezdnię lub torowisko jest obowiązany korzystać tylko z przejścia dla pieszych.*
6. *Przechodzenie przez torowisko wyodrębnione z jezdni jest dozwolone tylko w miejscu do tego przeznaczonym.*
7. *Jeżeli wysepka dla pasażerów na przystanku komunikacji publicznej łączy się z przejściem dla pieszych, przechodzenie do i z przystanku jest dozwolone tylko po tym przejściu.*
8. *Jeżeli przejście dla pieszych wyznaczone jest na drodze dwujezdniowej, przejście na każdej jezdni uważa się za przejście odrębne. Przepis ten stosuje się odpowiednio do przejścia dla pieszych w miejscu, w którym ruch pojazdów jest rozdzielony wysepką lub za pomocą innych urządzeń na jezdni.*

Art. 14.

Zabrania się:

1. *wchodzenia na jezdnię:*
 - a. *bezpośrednio przed jadący pojazd, w tym również na przejściu dla pieszych,*
 - b. *spoza pojazdu lub innej przeszkody ograniczającej widoczność drogi;*
2. *przechodzenia przez jezdnię w miejscu o ograniczonej widoczności drogi;*
3. *zwalniania kroku lub zatrzymywania się bez uzasadnionej potrzeby podczas przechodzenia przez jezdnię lub torowisko;*
4. *przebiegania przez jezdnię;*
5. *chodzenia po torowisku;*
6. *wchodzenia na torowisko, gdy zapory lub półzapory są opuszczone lub opuszczanie ich rozpoczęto;*
7. *przechodzenia przez jezdnię w miejscu, w którym urządzenie zabezpieczające lub przeszkoda oddzielają drogę dla pieszych albo chodnik od jezdni, bez względu na to, po której stronie jezdni one się znajdują.*

Dzieci na drodze.

Dziecko w wieku do 7 lat może korzystać z drogi tylko pod opieką osoby, która osiągnęła wiek, co najmniej 10 lat. Nie dotyczy to strefy zamieszkania.

Dziecko w wieku do 15 lat, poruszające się po drodze po zmierzchu poza obszarem zabudowanym, jest obowiązane używać elementów odblaskowych w sposób widoczny dla innych uczestników ruchu.

Powyższe przepisy nie dotyczą drogi przeznaczonej wyłącznie dla pieszych.

Zabrania się:

- *prowadzenia kolumny pieszych osobie w stanie nietrzeźwości, w stanie po użyciu alkoholu lub środka działającego podobnie do alkoholu;*
- *otwierania drzwi pojazdu, pozostawiania otwartych drzwi lub wysiadania bez upewnienia się, że nie spowoduje to zagrożenia bezpieczeństwa ruchu lub jego utrudnienia;*

- umieszczania na drodze lub w jej pobliżu urządzeń wysyłających lub odbijających światło w sposób powodujący oślepienie albo wprowadzających w błąd uczestników ruchu.

3.2.4 Ruch rowerem.

Wybrane definicje:

Rower - pojazd o szerokości nieprzekraczającej 0,9 m poruszany siłą mięśni osoby jadącej tym pojazdem. Rower może być wyposażony w uruchamiany naciskiem na pedały pomocniczy napęd elektryczny zasilany prądem o napięciu nie wyższym niż 48 V o znamionowej mocy ciągłej nie większej niż 250 W, którego moc wyjściowa zmniejsza się stopniowo i spada do zera po przekroczeniu prędkości 25 km/h.

Droga dla rowerów - droga lub jej część przeznaczona do ruchu rowerów, oznaczona odpowiednimi znakami drogowymi.; Droga dla rowerów jest oddzielona od innych dróg lub jezdni tej samej drogi konstrukcyjnie lub za pomocą urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego.

Pas ruchu dla rowerów - część jezdni przeznaczona do ruchu rowerów w jednym kierunku, oznaczona odpowiednimi znakami drogowymi.

Śluza dla rowerów - część jezdni na wlocie skrzyżowania na całej szerokości jezdni lub wybranego pasa ruchu przeznaczona do zatrzymania rowerów w celu zmiany kierunku jazdy lub ustąpienia pierwszeństwa, oznaczona odpowiednimi znakami drogowymi.

Obowiązkowe wyposażenie roweru:

W myśl Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych pojazdów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia (t.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 951) każdy rower musi być wyposażony w:

- co najmniej jedno światło przednie białe lub żółte świecące ciągłym, lub migającym światłem - czyli np. lampka przednia na baterie, akumulatory lub dynamo;
- co najmniej jedno światło odblaskowe tylne czerwone;
- co najmniej jedno światło tylne świecące ciągłym lub migającym światłem, barwy czerwonej;
- co najmniej jeden skutecznie działający hamulec;
- dzwonek lub inny sygnał ostrzegawczy o nieprzerwalnym dźwięku;
- kierunkowskazy - tylko w przypadku, kiedy konstrukcja roweru lub wózka rowerowego uniemożliwia sygnalizowanie zamiaru skrętu ręką.

WAŻNE!

Od 8 października 2013 roku nie musimy mieć zamontowanych świateł na rowerze wtedy, gdy nie jest ono wymagane - czyli np. w dzień. Możemy, więc lampki posiadać np. w kieszeni, lub w plecaku, albo nawet w domu - jeśli nie zamierzamy jeździć po zmroku. UWAGA! Nie dotyczy to odblasku tylnego o barwie czerwonej, który musi być zamontowany na stałe.

Dodatkowo rower może, ale nie musi, być wyposażony w:

- światła odblaskowe umieszczone na pedałach (barwy żółtej samochodowej);
- światło odblaskowe barwy białej z przodu roweru;
- dowolną ilość odblasków na kołach, minimalna ilość wynosi po jednym na każdym z kół (barwy żółtej samochodowej);
- pasek odblaskowy na oponie lub kole.

Długość roweru razem z przyczepą nie może przekraczać 4 m.

Wybrane przepisy ustawy *Prawo o ruchu drogowym*.

Art. 33. Obowiązki lub zakazy dotyczące kierującego rowerem (...)

1. Kierujący rowerem jest obowiązany korzystać z drogi dla rowerów lub pasa ruchu dla rowerów, jeśli są one wyznaczone dla kierunku, w którym się porusza lub zamierza skręcić. Kierujący rowerem, korzystając z drogi dla rowerów i pieszych, jest obowiązany zachować szczególną ostrożność i ustępować miejsca pieszym.

1a. Kierujący rowerem może zatrzymać się w śluzie rowerowej obok innych rowerzystów. Jest obowiązany opuścić ją, kiedy zaistnieje możliwość kontynuowania jazdy w zamierzonym kierunku i zająć miejsce na jezdni zgodnie z odpowiednio art. 33 ust. 1 lub art. 16 ust. 4 i 5. (*obowiązek prawostronnego ruchu pojazdów*).

(art. 16 ust. 4 Kierujący pojazdem jest obowiązany jechać możliwie blisko prawej krawędzi jezdni. Jeżeli pasy ruchu na jezdni są wyznaczone, nie może zajmować więcej niż jednego pasa, art. 16 ust. 5 Kierujący pojazdem zaprzęgowym, rowerem, wózkiem rowerowym, motorowerem, wózkiem ręcznym oraz osoba prowadząca pojazd napędzany silnikiem są obowiązani poruszać się po poboczu chyba, że nie nadaje się ono do jazdy lub ruch pojazdu utrudniałby ruch pieszych).

2. Dziecko w wieku do 7 lat może być przewożone na rowerze, pod warunkiem, że jest ono umieszczone na dodatkowym siodełku zapewniającym bezpieczną jazdę.

3. Kierującemu rowerem lub motorowerem zabrania się:

- 1) jazdy po jezdni obok innego uczestnika ruchu z zastrzeżeniem ust. 3a;
- 2) jazdy bez trzymania co najmniej jednej ręki na kierownicy oraz nóg na pedałach lub podnóżkach;
- 3) czepiania się pojazdów.

3a. Dopuszcza się wyjątkowo jazdę po jezdni kierującego rowerem obok innego roweru lub motoroweru, jeżeli nie utrudnia to poruszania się innym uczestnikom ruchu albo w inny sposób nie zagraża bezpieczeństwu ruchu drogowego.

5. Korzystanie z chodnika lub drogi dla pieszych przez kierującego rowerem jednośladowym jest dozwolone wyjątkowo, gdy:

- 1) opiekuje się on osobą w wieku do lat 10 kierującą rowerem;
- 2) szerokość chodnika wzdłuż drogi, po której ruch pojazdów jest dozwolony z prędkością większą niż 50 km/h wynosi co najmniej 2 m i brakuje wydzielonej drogi dla rowerów lub pasa ruchu dla rowerów;
- 3) warunki pogodowe zagrażają bezpieczeństwu rowerzysty na jezdni (śnieg, silny wiatr, ulewa, gołoledź, gęsta mgła), z zastrzeżeniem ust. 6.

6. Kierujący rowerem, korzystając z chodnika lub drogi dla pieszych, jest obowiązany jechać powoli, zachować szczególną ostrożność i ustępować miejsca pieszym.

7. Kierujący rowerem może jechać lewą stroną jezdni na zasadach określonych dla ruchu pieszych w przepisach art. 11 ust.1–3, jeżeli opiekuje się on osobą kierującą rowerem w wieku do lat 10.

(art. 11 ust. 1 Pieszy jest obowiązany korzystać z chodnika lub drogi dla pieszych, a w razie ich braku - z pobocza. Jeżeli nie ma pobocza lub czasowo nie można z niego korzystać, pieszy może korzystać z jezdni, pod warunkiem zajmowania miejsca jak najbliżej jej krawędzi i ustępowania miejsca nadjeżdżającemu pojazdowi; art. 11 ust. 2 Pieszy idący po poboczu lub jezdni jest obowiązany iść lewą stroną drogi.; art.11 ust. 3. Piesi idący jezdnią są obowiązani iść jeden za drugim. Na drodze o małym ruchu, w warunkach dobrej widoczności, dwóch pieszych może iść obok siebie),

WAŻNE!

Korzystając z drogi innej niż określonej w art. 33 ust. 1, kierujący rowerem lub wózkiem rowerowym jest obowiązany poruszać się po poboczu chyba, że nie nadaje się ono do jazdy lub ruch pojazdu utrudniałby ruch pieszych.

Na skrzyżowaniu i bezpośrednio przed nim kierujący rowerem może poruszać się środkiem pasa ruchu, jeśli pas ten umożliwia opuszczenie skrzyżowania w więcej niż jednym kierunku, z zastrzeżeniem art. 33 ust. 1.

Kierujący rowerem może wyprzedzać inne niż rower powoli jadące pojazdy z ich prawej strony.

Liczba rowerów lub wózków rowerowych jadących w zorganizowanej kolumnie nie może przekraczać 15.

Dopuszcza się przewóz dzieci w przyczepie przystosowanej konstrukcyjnie do przewozu osób, ciągniętej przez rower lub wózek rowerowy. **Z dzieckiem w przyczepce nie możemy jechać po chodniku.**

Kierujący rowerem jednośladowym jest obowiązany korzystać z drogi dla rowerów lub z drogi dla rowerów i pieszych. Kierujący rowerem, korzystając z drogi dla rowerów i pieszych, jest obowiązany zachować szczególną ostrożność i ustępować miejsca pieszym.

W razie braku drogi dla rowerów lub drogi dla rowerów i pieszych kierujący rowerem jednośladowym jest obowiązany korzystać z pobocza, a jeżeli nie jest to możliwe - z jezdni.

Dziecko w wieku do 7 lat może być przewożone na rowerze, pod warunkiem, że jest ono umieszczone na dodatkowym siodełku zapewniającym bezpieczną jazdę.

Kierującemu rowerem lub motorowerem zabrania się:

- jazdy po jezdni obok innego uczestnika ruchu;
- jazdy bez trzymania co najmniej jednej ręki na kierownicy oraz nóg na pedałach lub podnóżkach;
- czepiania się pojazdów.

Na przejeździe dla rowerzystów, kierującemu rowerem zabrania się:

- wjeżdżania bezpośrednio przed jadący pojazd;
- zwalniania lub zatrzymywania się bez uzasadnionej przyczyny.

Korzystanie z chodnika lub drogi dla pieszych przez kierującego rowerem jednośladowym jest dozwolone wyjątkowo, gdy:

- opiekuje się on osobą w wieku do lat 10 kierującą rowerem lub
- szerokość chodnika wzdłuż drogi, po której ruch pojazdów jest dozwolony z prędkością większą niż 50 km/h, wynosi co najmniej 2 m i brakuje wydzielonej drogi dla rowerów.

Kierujący rowerem, korzystając z chodnika lub drogi dla pieszych, jest obowiązany jechać powoli, zachować szczególną ostrożność i ustępować miejsca pieszym.

Kierujący rowerem może jechać lewą stroną jezdni na zasadach określonych dla ruchu pieszych (czyli pieszy jest obowiązany korzystać z chodnika lub drogi dla pieszych, a w razie ich braku - z pobocza. Jeżeli nie ma pobocza lub czasowo nie można z niego korzystać, pieszy może korzystać z jezdni, pod warunkiem zajmowania miejsca jak najbliżej jej krawędzi i ustępowania miejsca nadjeżdżającemu pojazdowi. Pieszy idący po poboczu lub jezdni jest obowiązany iść lewą stroną drogi. Pieszy idący jezdnią są obowiązani iść jeden za drugim. Na

drodze o małym ruchu, w warunkach dobrej widoczności, dwóch pieszych może iść obok siebie), jeżeli opiekuje się on osobą kierującą rowerem w wieku do lat 10).

3.3 WYPADEK PODCZAS WYPOCZYNKU

Każda osoba wchodząca w skład kadry wycieczki, która powzięła wiadomość o wypadku z udziałem uczestnika wycieczki, niezwłocznie udziela mu pierwszej pomocy i zapewnia opiekę, a w razie potrzeby powiadamia podmioty ustawowo powołane do niesienia pomocy osobom w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego.

Kierownik wycieczki lub upoważniony przez niego wychowawca wycieczki o każdym wypadku podczas wycieczki zawiadamia niezwłocznie:

- 1) rodziców uczestnika, który uległ wypadkowi, albo osobę wskazaną przez pełnoletniego uczestnika wycieczki w karcie kwalifikacyjnej;
- 2) organizatora wycieczki;
- 3) kuratora oświaty właściwego ze względu na siedzibę lub miejsce zamieszkania organizatora wycieczki oraz kuratora oświaty właściwego ze względu na miejsce lokalizacji wycieczki;
- 4) organ prowadzący szkołę lub placówkę, dyrektora szkoły lub placówki oraz radę rodziców - w przypadku gdy organizatorem wycieczki jest szkoła lub placówka;
- 5) prokuratora - w razie wypadku śmiertelnego, ciężkiego lub zbiorowego;
- 6) państwowego inspektora sanitarnego - w przypadku zatrucia pokarmowego, do którego doszło na terenie kraju.

Miejsce wypadku zabezpiecza się do czasu sporządzenia protokołu powypadkowego.

Kierownik wycieczki albo upoważniony przez niego wychowawca wycieczki przeprowadza po wypadku postępowanie powypadkowe oraz sporządza protokół powypadkowy, który zawiera:

- 1) imię, nazwisko i adres zamieszkania uczestnika, który uległ wypadkowi;
- 2) okoliczności wypadku;
- 3) działania podjęte w związku z wypadkiem;
- 4) skutki wypadku;
- 5) miejscowość lub miejsce i datę sporządzenia protokołu oraz podpis osoby sporządzającej protokół.

W postępowaniu powypadkowym może uczestniczyć jako obserwator przedstawiciel kuratora oświaty właściwego ze względu na miejsce lokalizacji wycieczki, a w przypadku wycieczki organizowanego przez szkołę lub placówkę - także przedstawiciel organu prowadzącego.

Protokół powypadkowy sporządza się w trzech egzemplarzach, po jednym dla rodziców uczestnika, który uległ wypadkowi, albo pełnoletniego uczestnika wycieczki, który uległ wypadkowi, lub osoby wskazanej przez niego w karcie kwalifikacyjnej, organizatora wycieczki i kuratora oświaty właściwego ze względu na miejsce lokalizacji wycieczki.

Rodzice uczestnika, który uległ wypadkowi, albo pełnoletni uczestnik, który uległ wypadkowi, lub osoba wskazana przez niego w karcie kwalifikacyjnej mogą zgłosić pisemne zastrzeżenia do ustaleń zawartych w protokole powypadkowym w terminie 7 dni od dnia jego otrzymania.

W przypadku stwierdzenia, że zastrzeżenia do ustaleń zawartych w protokole powypadkowym są zasadne w całości lub w części kierownik wypoczynku albo upoważniony przez niego wychowawca wypoczynku zmienia lub uzupełnia protokół.

W przypadku nieuwzględnienia zastrzeżeń do ustaleń zawartych w protokole powypadkowym w całości kierownik wypoczynku albo upoważniony przez niego wychowawca wypoczynku pozostawia protokół bez zmian.

Kierownik wypoczynku, w terminie 7 dni od dnia zgłoszenia zastrzeżeń do ustaleń zawartych w protokole powypadkowym, informuje na piśmie osoby, o których mowa w ust. 6, o uwzględnieniu w całości lub w części albo nieuwzględnieniu tych zastrzeżeń, wraz z uzasadnieniem.

4. Zadania instytucji współpracujących w zakresie zapewnienia bezpiecznego wypoczynku dzieci i młodzieży.

4.1 Kuratorium Oświaty w Warszawie.

Podstawowe zadania Mazowieckiego Kuratora Oświaty w związku z organizacją wypoczynku dzieci i młodzieży:

- 1) wspieranie, wspomaganie i informowanie, jak prawidłowo organizować wypoczynek dzieci i młodzieży;
- 2) organizowanie przedsięwzięć upowszechniających wiedzę na temat organizacji wypoczynku;
- 3) przyjmowanie zgłoszeń wypoczynku dzieci i młodzieży organizatorów zamieszkałych lub mających siedzibę na terenie województwa mazowieckiego;
- 4) analiza formalna i merytoryczna przedłożonych przez organizatorów wypoczynku formularzy wraz z załącznikami;
- 5) podejmowanie działań w przypadku stwierdzenia braków lub nieprawidłowości w złożonej przez organizatora wypoczynku dokumentacji;
- 6) nadzór nad wypoczynkiem zlokalizowanym na terenie województwa mazowieckiego;
- 7) zawieszanie lub zamykanie (zakończenie) prowadzenia wypoczynku w przypadku prowadzenia go niezgodnie z obowiązującymi przepisami, a w szczególności stwierdzenia warunków zagrażających zdrowiu lub bezpieczeństwu uczestników wypoczynku lub w przypadku otrzymania wniosku innego organu stwierdzającego ww. nieprawidłowości, a mającego uprawnienia do przeprowadzania kontroli wypoczynku (Państwowa Inspekcja Sanitarna, Państwowa Straż Pożarna, Inspektorat Nadzoru Budowlanego, Policja).

WAŻNE!

W przypadku stwierdzenia warunków zagrażających zdrowiu lub bezpieczeństwu uczestników wypoczynku organizator wypoczynku jest obowiązany przenieść uczestników do innego obiektu, spełniającego warunki wymagane odrębnymi przepisami lub zapewnić uczestnikom niezwłoczny powrót do miejsca zamieszkania.

Koordinacją wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej na terenie województwa mazowieckiego zajmuje się:

Kuratorium Oświaty w Warszawie
Wydział Zwiększania Szans Edukacyjnych
Al. Jerozolimskie 32, 00-024 Warszawa
tel. 48 22 551 24 00 w. 3044, 3043
www.kuratorium.waw.pl
e-mail: kuratorium@kuratorium.waw.pl

Kuratorium Oświaty w Warszawie swoim zasięgiem obejmuje następujące powiaty: m. st. Warszawa, warszawski zachodni, legionowski, nowodworski, wołomiński, otwocki, piaseczyński, grodziski, pruszkowski, miński, żyrardowski, sochaczewski.

Na pozostałym terenie województwa mazowieckiego kontrolę wypoczynku dzieci i młodzieży prowadzą pracownicy zatrudnieni w niżej wymienianych Delegaturach Kuratorium Oświaty w Warszawie.

Delegatura	Zasięg działania
ul. Księdza Piotra Ściegiennego 9 06-400 Ciechanów Telefon 23 672-41-11 Faks 23 672-40-19 Centrala tel. 23 672-44-71/73 e-mail: delegatura.ciechanow@kuratorium.waw.pl	miasto Ciechanów powiaty: ciechanowski, mławski, płoński, pułtuski, żuromiński
ul. Gorbatowa 15 07-410 Ostrołęka Faks 29 764 20 72 Centrala tel. 29 760-42-91/93 e-mail: delegatura.ostroleka@kuratorium.waw.pl	miasto Ostrołęka powiaty: makowski, ostrołęcki, ostrowski, przasnyski, wyszkowski
ul. Kościuszki 20 09-402 Płock Telefon 24 262-64-50 Faks 24 262-71-59 e-mail: delegatura.plock@kuratorium.waw.pl	miasto Płock powiaty: gostyniński, płocki, sierpecki
ul. Żeromskiego 53 26-600 Radom Telefon 48 362-82-84 Faks 48 362-69-59 Centrala tel. 48 362-07-92 e-mail: delegatura.radom@kuratorium.waw.pl	miasto Radom powiaty: białobrzeski, grójecki, kozienicki, lipski, przysuski, radomski, szydlowiecki, zwoleński
ul. Piłsudskiego 38 08-110 Siedlce Centrala tel. 25 632-60-00 Faks 25 644-24-00 e-mail: delegatura.siedlce@kuratorium.waw.pl	miasto Siedlce powiaty: garwoliński, łosicki, siedlecki, sokołowski, węgrowski

4.2 Policja.

Policja prowadzi działania, których celem jest zapewnienie bezpiecznego wypoczynku dzieci i młodzieży na terenie województwa mazowieckiego. Koordynatorami tych czynności w Komendach Miejskich Policji i Komendach Powiatowych Policji województwa mazowieckiego są specjaliści ds. nieletnich, do których można się zwracać w sprawie ewentualnych spotkań z młodzieżą, celem przeprowadzania pogadań zawierających elementy wiedzy wiktymologicznej, bezpiecznego wypoczynku, bezpieczeństwa w ruchu drogowym oraz problematyki uzależnień.

Komenda Stołeczna Policji, ul. Nowolipie 2, 00-150 Warszawa, tel. (22) 603 66 26
www.policja.waw.pl

Komendy rejonowe i powiatowe garnizonu warszawskiego:

Komenda Rejonowa Policji Warszawa I, 00-540 Warszawa, ul. Wilcza 21
Oficer Dyżurny tel. 22 621-89-09, 22 603-70-55, 22 603-70-56

Komenda Rejonowa Policji Warszawa II, 02-617 Warszawa, ul. Malczewskiego 3/5/7
Oficer Dyżurny tel. 22 603-11-56, 22 603-11-55

Komenda Rejonowa Policji Warszawa III 02-368 Warszawa, ul. Opaczewska 8
Oficer Dyżurny tel. 22 603-73-55, 22 603-73-56

Komenda Rejonowa Policji Warszawa IV, 01-198 Warszawa, ul. Żytnia 36
Oficer Dyżurny tel. 22 603-72-55, 22 603-72-56

Komenda Rejonowa Policji Warszawa V, 01-887 Warszawa, ul. Żeromskiego 7
Oficer Dyżurny tel. 22 603-71-55, 22 603-71-56

Komenda Rejonowa Policji Warszawa VI, 03-301 Warszawa, ul. Jagiellońska 51
Oficer Dyżurny tel. 22 603-75-55

Komenda Rejonowa Policji Warszawa VII, 04-007 Warszawa, ul. Grenadierów 73/75
Oficer Dyżurny tel. 22 810-60-63, 22 603-76-55

Komenda Powiatowa Policji dla Powiatu Warszawskiego Zachodniego z/s w Starych Babicach, 05-082 Stare Babice, ul. Warszawska 276, Oficer Dyżurny tel. 22 752-80-00

Komenda Powiatowa Policji w Grodzisku Mazowieckim, 05-825 Grodzisk Maz., ul. Bartniaka 19, Oficer Dyżurny tel. 22 755-60-11 do 13

Komenda Powiatowa Policji w Legionowie, 05-120 Legionowo, ul. Jagiellońska 26B
Oficer Dyżurny tel. 22 774-27-77

Komenda Powiatowa Policji w Mińsku Mazowieckim, 05-300 Mińsk Mazowiecki, ul. Wyszyńskiego 15/17, Oficer Dyżurny tel. 22 759-72-00

Komenda Powiatowa Policji w Nowym Dworze Mazowieckim, 05-100 Nowy Dwór Mazowiecki, ul. Paderewskiego 3, Oficer Dyżurny tel. 22 775-22-02, 22 775-22-03

Komenda Powiatowa Policji w Otwocku, 05-400 Otwock, ul. Pułaskiego 7 A
Oficer Dyżurny tel. 22 779-40-91

Komenda Powiatowa Policji w Piasecznie, 05-500 Piaseczno, ul. Kościelna 3

Oficer Dyżurny tel. 22 756-70-16 do 18

Komenda Powiatowa Policji w Pruszkowie, 05-800 Pruszków, ul. Kraszewskiego 8
Oficer Dyżurny tel. 22 758- 60-81 do 85

Komenda Powiatowa Policji w Wołominie, 05-200 Wołomin, ul. Wileńska 43a,
Oficer Dyżurny tel. 22 776-20-21

Komenda Stołeczna Policji w Warszawie i Mazowiecki Inspektorat Drogowy.

W ramach swoich uprawnień Wydział Ruchu Drogowego Komendy Stołecznej Policji w Warszawie i Mazowiecki Inspektorat Transportu Drogowego na prośbę organizatora lub rodziców/prawnych opiekunów mogą sprawdzić stan techniczny autokaru i kwalifikacje kierowcy przewożącego dzieci i młodzież na wypoczynek. Czas i miejsce kontroli należy umówić z kilkudniowym wyprzedzeniem.

Oznaczenia:

WRD KSP – Wydział Ruchu Drogowego Komendy Stołecznej Policji

Maz. ITD – Mazowiecki Inspektorat Transportu Drogowego

WITD - Wojewódzki Inspektorat Transportu Drogowego

Kontrola autokarów w Warszawie.

Kontrolę można:

- Zgłaszać w Oddziale WITD Warszawa-Wesoła, ul. Żólkiewskiego 17 tel. 22 831 60 82 w godz. 7:00 – 15:00.
- Przeprowadzić na posterunku kontrolnym autokarów Torwar–Warszawa przy ul. Łazienkowskiej 6a.

Punkty kontroli autobusów na obszarze mazowieckiego garnizonu Policji.

- **KPP Białobrzegi** – czas i miejsce kontroli uzgadniane z organizatorami wyjazdów,
- **KPP Ciechanów** – ul. 17 Stycznia – parking przed krytą pływalnią, ul. Płocka, zajezdnia PKS (w obu wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Garwolin** – plac w rejonie kościoła przy ul. II Armii Wojska Polskiego (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Gostynin** – parking usytuowany przy Centrum Kultury w Gostyninie ul. 18-go stycznia oraz parking przy dworcu PKS w Gostyninie, ul. Zamkowa (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Grójec** – **Grójec** - rejon dworca PKS; **Warka** - parking przy Komisariacie Policji, oraz parking przy Gimnazjum; **Mogielnica** - Plac Poświętne; **Nowe Miasto** - rejon Dworca PKS ul. Warszawska; **Błędów** - parking w rejonie kościoła w centrum miejscowości ul. Sadurkowska; **Belsk Duży** - parking w rejonie Zespołu Szkół; **Jasieniec** - parking przy Urzędzie Gminy (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Kozienice** – przystanki robotnicze Elektrowni Kozienice ul. Żeromskiego (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).

- **KPP Lipsko – Maruszów** (zatoczek autobusowy) - droga krajowa 79 - 143,4 km; Ciepiałów (Stacja Paliw Lenard) - droga Krajowa 79 - 121,7 km (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Łosice** – parking samochodowy w Łosicach przy ulicy Krasickiego, w obrębie Parafii p.w. Trójcy Świętej (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Maków Mazowiecki** – ul. Duńskiego Czerwonego Krzyża 1 – parking stacji paliw „BP” (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Mława** – Mława ul. Stary Rynek - przystanek PKS przy kościele; Strzegowo przystanek PKS przy Placu Wolności (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KMP Ostrołęka** – ul. Witosa, parking przed marketem „Lidl” (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Ostrów Mazowiecka** – Ostrów Mazowiecka, ul. Trębickiego /przy basenie/; **Zawisty Nadbużne**, ul. Nurska gmina **Małkinia Górna** /przy kościele/ (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KMP Płock** – parking przy ogrodzie zoologicznym - ul. Norbertańska, Plac Manifestacji - ul. Jachowicza (we wskazanych miejscach kontrole autobusów przeprowadzają zarówno Policjanci jak i Inspektorzy Transportu Drogowego po wcześniejszym zgłoszeniu takiej potrzeby przez organizatora wyjazdu w Komendzie Miejskiej Policji w Płocku lub siedzibie Inspekcji Transportu Drogowego).
- **KPP Płońsk** – plac ul. Mazowiecka 11 /na przeciwko restauracji ARKADIA/, parking przy ul. ZWM /na przeciwko budynku Komendy Powiatowej Policji/ (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Przasnysz** – czas i miejsce kontroli uzgadniane z organizatorami wyjazdów,
- **KPP Przysucha** – parking przy Komendzie Powiatowej Policji w Przysusze, ul. Plac 3 Maja oraz parking przy Starostwie Powiatowym w Przysusze, ul. Jana Pawła II (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Pułtusk** – ul. Rynek 23, parking przed budynkiem PKP (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KMP Radom** – ul. Mierzejewskiego, parking przy Uniwersytecie Technologiczno-Humanistycznym im. K. Pułaskiego. W miarę możliwości kontrole przeprowadzane są w miejscu podstawienia autokaru. W przypadku braku możliwości przeprowadzenia kontroli przez Wojewódzki Inspektorat Transportu Drogowego w Radomiu zgłaszający zostanie poproszony o kontakt z właściwą miejscowo jednostką Policji. Kontrole można zgłaszać w godzinach 7:30 – 15.30 pod numerem telefonu 48 363 51 87.
- **KMP Siedlce** – parking ul. Wiszniewskiego 4 /NoveKino/ (we wskazanym miejscu kontrole autobusów przeprowadzają zarówno Policjanci jak i Inspektorzy Transportu Drogowego po wcześniejszym zgłoszeniu takiej potrzeby przez organizatora wyjazdu w Komendzie Miejskiej Policji w Płocku lub siedzibie Inspekcji Transportu Drogowego).
- **KPP Sierpc** – czas i miejsce kontroli uzgadniane z organizatorami wyjazdów.

- **KPP Sochaczew** – parking na przeciwko klubu MKS „Orkan” ul. Warszawska (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Sokołów Podlaski** – Sokołów Podlaski, skwer Najświętszej Marii Panny przy Konkatedrze, plac przy szkole księży Salezjanów (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Szydłowiec** – Szydłowiec – ul. Kościuszki parking na wysokości placu pomnika Marszałka J. Piłsudskiego; ul. Kościuszki - parking przy Parku Niepodległości; parking przed budynkiem Komendy Powiatowej Policji; **Orońsko** - parking przy trasie E-7 przy PSP (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Węgrów** – Węgrów, parking ul. Przemysłowa; **Łochów**, plac przy dworcu PKP (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Wyszków** – ul. Strażacka parking obok Komendy Powiatowej Policji (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Zwoleń** – parking w m. **Sycyna**, przy drodze krajowej nr 79 w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Żuromin** – ul. Lidzbarska, parking przy dworcu PKS oraz parking przy stacji paliw Lotos (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).
- **KPP Żyrardów** – parking na Placu Jana Pawła II (w wyznaczonych punktach kontrole autobusów będą prowadzone po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z organizatorem wyjazdu).

4.3 Państwowa Inspekcja Sanitarna.

Na terenie województwa mazowieckiego koordynatorami czynności mających na celu zapewnienie zdrowego i bezpiecznego wypoczynku dzieci i młodzieży są upoważnieni przedstawiciele Państwowej Powiatowej Inspekcji Sanitarnej.

Oddział Higieny Dzieci i Młodzieży
 Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Warszawie
 ul. Żelazna 79, 00-875 Warszawa
www.wsse.waw.pl
 tel.: +4822 432 10 04/24
 tel. alarmowy 502 171 171 (po godzinach pracy i w weekendy)
 tel/faks: + 48 22 432 10 23
 e-mail: kancelaria.wsse@waw.pl
 oraz

Powiatowe Stacje Sanitarno-Epidemiologiczne (wykaz adresów oraz telefonów na stronie <http://www.wsse.waw.pl/> pod zakładką Stacje Powiatowe).

Jeżeli wypoczynek organizowany jest poza obrębem Mazowsza, wówczas dane teleadresowe są dostępne na stronie Głównego Inspektoratu Sanitarnego: www.pis.gov.pl pod zakładką **Kontakt - Wojewódzkie Stacje Sanitarno-Epidemiologiczne**.

Uprawnienia Państwowego Inspektora Sanitarnego w nadzorze nad wypoczynkiem dzieci i młodzieży.

Zgodnie z art. 1 pkt 5 i 6 oraz z art. 4 ust. 1 pkt. 3 i 6 ustawy z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1263 z późn. zm.), realizuje ona zadania z zakresu zdrowia publicznego poprzez sprawowanie nadzoru m. in. nad warunkami higieny wypoczynku i rekreacji oraz warunkami zdrowotnymi żywności i żywienia zbiorowego. Nadzór ten sprawuje Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny właściwy terenowo ze względu na lokalizację wypoczynku.

Dlatego w czasie wakacji lub ferii zimowych, zarejestrowane przez organizatorów w elektronicznej bazie wypoczynku Ministerstwa Edukacji Narodowej i zgłoszone do Mazowieckiego Kuratora Oświaty turnusy zorganizowanego wypoczynku dzieci i młodzieży mogą być poddawane bieżącym kontrolom sanitarnym.

Kontrole takie są podejmowane także w wyniku interwencji osób zgłaszających do jednostek Państwowej Inspekcji Sanitarnej wątpliwości związane z bezpieczeństwem sanitarnym obiektów.

Podczas kontroli ocenie podlegają warunki pobytu dzieci i młodzieży w zakresie:

- zakwaterowania;
- utrzymania higieny osobistej uczestników;
- prowadzonego żywienia;
- bezpieczeństwa prowadzenia zajęć sportowych i rekreacyjnych;
- sposobu zapewnienia opieki medycznej.

Przeprowadzający kontrolę przedstawiciele Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego mogą oczekiwać od organizatora wypoczynku okazania do wglądu następujących dokumentów:

- aktualny wynik badania wody, potwierdzającej właściwą jakość wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi;
- umowa na wywóz nieczystości;
- umowa z jednostką lub osobą świadczącą podstawową opiekę zdrowotną (w przypadku braku opieki medycznej na miejscu);
- potwierdzających stan zdrowia uczestników (np. karty kwalifikacyjne uczestników, zeszyt porad zatrudnionej przez organizatora pielęgniarki itp.);
- dokumentacji z badań do celów sanitarno-epidemiologicznych zatrudnionego personelu, tj. orzeczeń lekarskich o zdolności do wykonywania prac, przy wykonywaniu, których istnieje możliwość przeniesienia zakażenia lub choroby zakaźnej na inne osoby.
- W wyniku kontroli w trakcie, których są stwierdzane niedostateczne (wymagające poprawy lub uzupełnienia) warunki, właściwi państwowi inspektorzy sanitarni wydają stosowne zalecenia (wpisując je do protokołu kontroli), jednocześnie zobowiązując organizatora do ich usunięcia w określonym terminie. Po upływie tego terminu przeprowadza się kontrolę sprawdzającą.

W przypadku znacznych zaniedbań sanitarno-higienicznych stosowane są mandaty karne.

Jak mówi art. 96 § 1 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia (t.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 395 z późn. zm.), w postępowaniu mandatowym można nałożyć grzywnę do 500,00 zł. lub większą jeżeli stanowią o tym przepisy szczególne.

W odniesieniu do organizatorów wypoczynku dzieci i młodzieży mogą to być głównie:

- wykroczenia przeciwko zdrowiu określone w art. 109–117 Kodeksu wykroczeń (t.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 482), a w szczególności – w zakresie art. 117 § 1 *„Kto, mając obowiązek utrzymania czystości i porządku w obrębie nieruchomości, nie wykonuje swoich obowiązków lub nie stosuje się do wskazań i nakazów wydanych przez właściwe organy w celu zabezpieczenia należytego stanu sanitarnego i zwalczania chorób zakaźnych, podlega karze grzywny do 1500 złotych albo karze nagany”*,
- nieprzestrzeganie zakazu palenia wyrobów tytoniowych, w tym także nie umieszczenie

informacji o zakazie palenia tytoniu na terenie wypoczynku, zgodnie z art. 13 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 ustawy z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz. U. z 1996 r. Nr 10, poz. 55 z późn. zm.).

WAŻNE!

Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny, podobnie jak Kurator Oświaty ma prawo do decydowania o zamykaniu obiektów wypoczynku. Wynika to z uprawnień ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, w szczególności z art. 27 ust. 2, który mówi, że w razie stwierdzenia naruszenia wymagań higienicznych i zdrowotnych, które spowodowały bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia ludzi, państwowy inspektor sanitarny nakazuje zamknięcie obiektu użyteczności publicznej.

4.4 Państwowa Straż Pożarna.

Każdy obiekt, przeznaczony na organizację wypoczynku dzieci i młodzieży musi uzyskać **pozytywną opinię** właściwego komendanta powiatowego/miejskiego Państwowej Straży Pożarnej. W przypadku jakichkolwiek wątpliwości, co do sposobu zabezpieczenia przeciwpożarowego obiektu, w którym przebywają dzieci, można uwagi zgłosić do najbliższej miejskiej lub powiatowej komendy Państwowej Straży Pożarnej.

Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej w Warszawie
ul. Polna 1, 00-662 Warszawa
tel. 22 319 91 00

www.mazowsze.straz.pl

Wykaz Komend Powiatowych i Komend Miejskich Państwowej Straży Pożarnej województwa mazowieckiego

KP/KM PSP	Ulica	Kod	Miejscowość	Kie r.	Centrala
KP Białobrzegi	M. Kopernika 4	26-800	Białobrzegi	48	613-22-81
KP Ciechanów	Płocka 32	06-400	Ciechanów	23	671-28-50
KP PSP Garwolin	Targowa 2a	08-400	Garwolin	25	682-22-88
KP PSP Gostynin	Przemysłowa 1	09-500	Gostynin	24	236-02-00
KP PSP Grodzisk Maz.	Żydowska 7	05-825	Grodzisk Maz.	22	755-52-37
KP Grójec	Strażacka 11	05-600	Grójec	48	664-23-88
KP Kozienice	Nowy Świat 3	26-900	Kozienice	48	611-78-98
KP Legionowo	Mickiewicza 11	05-120	Legionowo	22	774-28-28
KP PSP w Lipsku	Partyzantów 3	27-300	Lipsko	48	378-01-08
KP PSP Łosice	Kolejowa 2A	08-200	Łosice	83	357-22-41
KP PSP Maków Maz.	Moniuszki 6a	06-200	Maków Maz.	29	717-11-50
KP PSP Mińsk Maz.	Warszawska 120	05-300	Mińsk Maz.	25	758-50-61
KP PSP Mława	Padlewskiego 15	06-500	Mława	23	654-35-72
KP Nowy Dwór Maz.	Gospodarcza 1	05-100	Nowy Dwór Maz.	22	775-36-50
KM PSP Ostrołęka	Celna 11	07-412	Ostrołęka	29	769-44-00
KP Ostrów Maz.	11 Listopada 5	07-300	Ostrów Maz.	29	746-32-00
KP Otwock	Mieszka I 13/15	05-402	Otwock	22	718-16-20
KP PSP Piaseczno	Staszica 19	05-500	Piaseczno	22	756-72-43
KM PSP Płock	Wyszogrodzka 1a	09-400	Płock	24	366-78-00
KP PSP w Płońsku	Rutkowskiego 16	09-100	Płońsk	23	662-32-44
KP PSP Pruszków	Staszica 4	05-800	Pruszków	22	758-77-01
KP PSP Przasnysz	Baranowska 44	06-300	Przasnysz	29	752-26-56

KP PSP Przysucha	Targowa 3	26-400	Przysucha	48	675-20-55
KP PSP Pułtusk	Daszyńskiego 19	06-100	Pułtusk	23	692-11-50
KM Radom	Traugutta 57	26-600	Radom	48	368-89-98
KM PSP Siedlce	Czerwonego Krzyża 45	08-110	Siedlce	25	644-24-13
KP PSP Sierpc	Przemysłowa 2	09-200	Sierpc	24	275-20-21
KP PSP Sochaczew	Piastowska 1	96-500	Sochaczew	46	862-23-70
KP Sokołów Podl.	Kolejowa 21	08-300	Sokołów Podl.	25	781-24-11
KP PSP Szydłowiec	Kościuszki 124	26-500	Szydłowiec	48	617-11-72
KP PSP w pow. Warszawskim Zach.	Lesznowska 20 a	05-870	Błonie	22	725-51-11
KM PSP m st. Warszawy	Polna 1	00-622	Warszawa	22	596-70-00
KP PSP Węgrów	Strażacka 4	07-100	Węgrów	25	792-42-41
KP Wołomin	Sasina 15	05-200	Wołomin	22	761-33-40
KP PSP Wyszaków	Strażacka 6	07-200	Wyszaków	29	742-54-21
KP PSP Zwoleń	Lubelska 6	26-700	Zwoleń	48	676-30-34
KP PSP Żuromin	Warszawska 25	09-300	Żuromin	23	657-23-98
KP PSP w Żyrdardowie	1-go Maja 61 B	96-300	Żyrdardów	46	855-35-49

Źródło: www.policja.waw.pl/

4.5 Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego.

Ujawnione nieprawidłowości, czy też uszkodzenia infrastruktury (obiektów budowlanych w tym placów zabaw) należy zgłaszać w pierwszej kolejności właścicielowi obiektu, a gdy nie odniesie to skutku, Inspektorowi Nadzoru Budowlanego.

Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego dla m. st. Warszawy

02-366 Warszawa, ul. Bitwy Warszawskiej 1920 r. 11

tel. 22 326 15 10

<http://www.maz.winb.gov.pl>

e-mail: sekretariat@pinb.waw.pl

Zasięg działania PINB:

Dzielnice: Bemowo, Ochota, Wola, Śródmieście, Żoliborz obsługiwane są przez **I Oddział Terenowy**, Tel. 22 326 15 15 wew. 536

Dzielnice: Ursynów, Ursus, Włochy, Mokotów obsługiwane są przez **II Oddział Terenowy** Tel. 22 326 15 15 wew. 528

Dzielnice: Północ, Rembertów, Targówek obsługiwane są przez **III Oddział Terenowy** Tel. 22 326 15 15 wew. 525

Dzielnice: Praga Południe, Wesoła, Wilanów, Wawer obsługiwane są przez **IV Oddział Terenowy**, Tel. 22 326 15 15 wew. 521

Wykaz Powiatowych Inspektoratów Nadzoru Budowlanego w woj. mazowieckim

Powiatowe Inspektoraty Nadzoru Budowlanego w Województwie Mazowieckim			
Powiat	Miejscowość	Adres	Telefon
Białobrzegi	26-800 Białobrzegi	ul. Żeromskiego 84	(48) 613 35 03 w. 25
Ciechanów	06-400 Ciechanów	ul. 17. Stycznia 7	(23) 672 59 81
Gostynin	09-500 Gostynin	ul. Dmowskiego 13	(24) 235 24 32
Garwolin	08-400 Garwolin	ul. Sportowa 5	(25) 684 35 88

Grodzisk Mazowiecki	05-825 Grodzisk Mazowiecki	ul. Daleka 11 lok. 201	(22) 734 19 67
Grójec	05-600 Grójec	ul. Piłsudskiego 59	(48) 664 71 91
Kozienice	26-900 Kozienice	ul. Świerczewskiego 20	(48) 611 22 72
Legionowo	05-119 Legionowo	ul. Sikorskiego 11	(22) 774 51 53
Lipisko	27-300 Lipisko	ul. Rynek 1	(48) 378 04 30
Łosice	08-200 Łosice	ul. Piłsudskiego 6	(83) 359 04 52
Maków Mazowiecki	06-200 Maków Mazowiecki	ul. Mickiewicza 30	(29) 717 07 57
Mińsk Mazowiecki	05-300 Mińsk Mazowiecki	ul. Konstytucji 3-go Maja 16	(25) 756 40 31 (do 35)
Mława	06-500 Mława	ul. Reymonta 4	(23) 655 29 11
Nowy Dwór Mazowiecki	05-100 Nowy Dwór Mazowiecki	ul. Paderewskiego 6, pokój 309	22 765 32 66, 22 765 32 67
Ostrołęka (Powiat Ziemski)	07-400 Ostrołęka	ul. Szpitalna 2	(29) 764 31 42
Ostrołęka (Powiat Grodzki)	07-410 Ostrołęka	ul. Kościuszki 21	(29) 764 52 43
Ostrów Mazowiecka	07-300 Ostrów Mazowiecka	ul. 3. Maja 51	(29) 645 71 35
Otwock	05-400 Otwock	ul. Sołeczka 52	(22) 788 90 27
Piaseczno	05-500 Piaseczno	ul. Chyliczkowska 20a	(22) 737 26 78
Płock (Powiat Ziemski)	09-400 Płock	ul. Kostrogaj 1	(24) 267 46 78
Płock (Powiat Grodzki)	09-400 Płock	Pl. Dąbrowskiego 4	(24) 367 16 51-52
Płońsk	09-100 Płońsk	ul. Sienkiewicza 9	(23) 662 73 61
Pruszków	05-800 Pruszków	ul. Staszica 4	(22) 738 14 90
Przasnysz	06-300 Przasnysz	ul. Św. Stanisława Kostki 5	(29) 752 52 96
Przysucha	26-400 Przysucha	ul. Szkolna 7	(48) 675 23 13
Pułtusk	06-100 Pułtusk	ul. Białowieska 5	(23) 692 18 83
Radom (Powiat Ziemski)	26-600 Radom	ul. Domagalskiego 7	(48) 365 58 01 w. 201
Radom (Powiat Grodzki)	26-600 Radom	ul. Wjazdowa 4	(48) 366 20 04-05
Siedlce (Powiat Ziemski)	08-110 Siedlce	ul. Piłsudskiego 40	(25) 633 93 16
Siedlce (Powiat Grodzki)	08-110 Siedlce	ul. Piłsudskiego 45	(25) 632 33 04
Sierpc	09-200 Sierpc	ul. Kopernika 9	(24) 275 91 34
Sochaczew	96-500 Sochaczew	ul. Ziemowita 10	(46) 864 18 28
Sokołów Podlaski	08-300 Sokołów Podlaski	ul. Armii Krajowej 4	(25) 781 74 24
Szydłowiec	26-500 Szydłowiec	ul. Zamkowa 1	(48) 362 13 00
Warszawa (Powiatowy Inspektorat Budowlany dla m. st. Warszawy)	02-366 Warszawa	ul. Bitwy Warszawskiej 1920r. 11	(22) 326 15 15
Warszawa Zachód	05-850 Ożarów Maz.	ul. Poznańska 129/133	(22) 733 72 60
Węgrów	Stanisław Mielniczek	ul. Piłsudskiego 23	(25) 792 66 34
Wołomin	07-100 Węgrów	ul. Legionów 78	(22) 776 44 94

Wyszków	07-200 Wyszków	Aleja Róż 2	(29) 742 83 68
Zwoleń	26-700 Zwoleń	ul. Perzyny 86	(48) 676 50 59
Żuromin	09-300 Żuromin	ul. Lidzbarska 27	(23) 657 31 37
Żyrardów	96-300 Żyrardów	ul. Okrzei 19	(46) 855 68 73

Źródło: www.maz.winb.gov.pl

4.6 Straż Graniczna.

Po przystąpieniu Polski do Strefy Schengen została zniesiona nie tylko kontrola graniczna obywateli Unii Europejskiej, lecz również wszelkie ograniczenia w ruchu osobowym. Dokumentem niezbędnym do poruszania się w ramach Strefy Schengen jest ważny paszport lub dowód osobisty. Ta zasada dotyczy również dzieci. W przypadku wyjazdów do krajów Unii Europejskiej wystarczającym dokumentem jest dowód osobisty. W krajach poza Unią Europejską ważny paszport.

4.7 Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe.

Będąc w górach na wycieczce pieszej, narciarskiej lub innej imprezie krajoznawczo - turystycznej w razie wystąpienia sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia i innych nieprzewidzianych warunkami pogodowymi sytuacji, korzystamy z pomocy Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego.

Telefon ratunkowy w górach: 601 100 300

4.8 Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego.

Dla obszaru województwa mazowieckiego wpisów organizatorów turystyki i pośredników turystycznych do *Centralnej Ewidencji Organizatorów Turystyki i Pośredników Turystycznych* dokonuje Wydział Turystyki i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie. Informacje dotyczące wpisanych organizatorów turystyki i pośredników turystycznych można uzyskać na stronie internetowej Ministerstwa Sportu i Turystyki pod adresem internetowym: <http://turystyka.gov.pl>.

W ewidencji można sprawdzić:

- czy wybrany organizator turystyki lub pośrednik turystyczny **działa legalnie** na podstawie wpisu do rejestru działalności regulowanej.
- czy wybrany organizator turystyki lub pośrednik turystyczny posiada zabezpieczenie finansowe na rzecz klientów, jego wysokość oraz okres obowiązywania;
- czy biuro nie zawiesiło działalności;
- czy wobec organizatora turystyki nie toczy się postępowanie o wykreślenie z rejestru;
- albo czy nie jest objęty zakazem prowadzenia działalności.

Data wpisu do rejestru wskazuje, od kiedy dany przedsiębiorca działa na rynku usług turystycznych, a więc jakie ma doświadczenie w tej działalności.

Każdy marszałek województwa prowadzi rejestr organizatorów turystyki i pośredników turystycznych, zarejestrowanych w danym województwie. Kontakt do urzędu:

Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego w Warszawie

Departament Kultury, Promocji i Turystyki
ul. Okrzei 35 03-715 Warszawa
tel. +48 22 5979 501

fax +48 22 5979 502
<http://www.mazovia.pl>
e-mail: dkpit@mazovia.pl

Wydział Turystyki w Departamencie Kultury, Promocji i Turystyki

ul. Okrzei 35 03-715 Warszawa
tel. +48 22 5979 538

4.9 Izba Turystyki.

Izby Turystyczne prowadzą weryfikację biur, które pragną przynależeć do Izby. Członkowie Izby działający na rynku są na bieżąco informowani przez Zarząd Izby o obowiązujących przepisach. Izba wyjaśnia wątpliwości dotyczące realizacji usług turystyczno-wypoczynkowych.

Polska Izba Turystyki

Oddział Mazowiecki w Warszawie

ul. Krakowskie Przedmieście 64/7, 00-322 Warszawa
tel./fax: +48 22 826 55 53
e-mail: biuro@mit.waw.pl,
<http://www.mit.waw.pl>

Warszawska Izba Turystyki

zrzeszona w Izbie Turystyki Rzeczypospolitej Polskiej

ul. T. Borowskiego 2, 03-475 Warszawa, pok. 221 i 222
tel./fax: +48 22 828 28 70
tel. + 48 22 828 28 29
<http://www.wit.org.pl>
e-mail: office@wit.org.pl

Polska Izba Turystyki Młodzieżowej

ul. Mokotowska 14, 00-561 Warszawa
tel. +48 22 642 81 33
tel. +48 22 642 81 05
<http://www.pitm.pl>
e-mail: pitm@pitm.pl

Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych Oddział Warszawski

ul. Mokotowska 14, 00-561 Warszawa
tel. +48 22 642 81 33
tel. +48 22 642 81 05
<http://ptsm.org.pl>
e-mail: poczta@ptsm.warszawa.pl

4.10 Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe.

Informacje dotyczące bezpieczeństwa osób przebywających nad wodą można uzyskać u przedstawicieli WOPR w poszczególnych oddziałach oraz Ratowników WOPR.

Stołeczne Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe w Warszawie

ul. Jagiellońska 7, 03-721 Warszawa
Pływalnia "Prawy Brzeg"
Tel.: +48 22 619 82 31
kom. 694 884 189

5. Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w czasie wakacji odpowiedzialność prawna.

Przed wypoczynkiem warto przypomnieć sobie również różne regulacje związane z ponoszoną odpowiedzialnością prawną w przypadku pojawienia się niepożądanych zachowań, popełnionych przestępstw czy choćby sprzedaży lub spożywania np.: wyrobów alkoholowych czy tytoniowych.

Poniżej cytujemy szczególnie ważne przepisy prawa związane z bezpieczeństwem dzieci i młodzieży:

- zgodnie z art. 4 § 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz. U. 2016 r., poz. 1654 z późn. zm.) *„każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierzędu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu”;* w myśl § 2 *„każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję”.* Natomiast zgodnie z § 3 *„instytucje państwowe i organizacje społeczne, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przez nieletniego czynu karalnego ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć czynności niecierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu”;*
- zgodnie z art. 304 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1904 z późn. zm.) *„każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję...”;* natomiast zgodnie § 2 *„instytucje państwowe, samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.”;*
- zgodnie z art. 15 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. 2016 r., poz. 487 z późn. zm.) - *zabrania się sprzedaży i podawania napojów alkoholowych osobom do lat 18. Zachowanie takie, zgodnie z art. 43 tejże ustawy, jest przestępstwem.*
- w myśl art. 56 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 783 z późn. zm.) *„kto wprowadza do obrotu środki odurzające, substancje psychotropowe lub słomę makową albo uczestniczy w takim obrocie, podlega grzywnie karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”;* natomiast w myśl art. 56 ust.3 *„jeżeli przedmiotem czynu, którym mowa w ust. 1, jest znaczna ilość środków odurzających, substancji psychotropowych lub słomy makowej, sprawca podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”*
- zgodnie z art. 58 ust. 1 ww. ustawy *„kto, wbrew przepisom ustawy, udziela innej osobie*

środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwia albo umożliwia ich użycie albo nakłania do użycia takiego środka lub substancji, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”, natomiast zgodnie z ust. 2 „jeżeli sprawca czynu, o którym mowa w ust. 1, udziela środka odurzającego lub substancji psychotropowej małoletniemu lub nakłania go do użycia takiego środka lub substancji albo udziela ich w znacznych ilościach innej osobie, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”,

- *zgodnie z art. 59 ust 1 ww. ustawy „kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, udziela innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwia użycie albo nakłania do użycia takiego środka lub substancji, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”, natomiast zgodnie z ust. 2 „jeżeli sprawca czynu, o którym mowa w ust. 1, udziela środka odurzającego lub substancji psychotropowej małoletniemu, ułatwia użycie albo nakłania go do użycia takiego środka lub substancji, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”,*
- *zgodnie z art. 60 ww. ustawy „kto, będąc właścicielem lub działającym w jego imieniu zarządcą albo kierownikiem zakładu gastronomicznego, lokalu rozrywkowego lub prowadząc inną działalność usługową, mając wiarygodną wiadomość o popełnieniu przestępstwa określonego w art. 56, 58 lub 59 (jak wyżej) na terenie tego zakładu lub lokalu, nie powiadamia o tym niezwłocznie organów ścigania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”,*
- *zgodnie z art. 62 ust. 1 ww. ustawy „kto, wbrew przepisom ustawy, posiada środki odurzające lub substancje psychotropowe, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”, natomiast w myśl ust. 2 „jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w ust. 1, jest znaczna ilość środków odurzających lub substancji psychotropowych, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”,*
- *zgodnie z art. 37 ustawy z dnia 22 czerwca 2001 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (Dz. U. z 2012 r., poz. 1017) podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”,*
- *zgodnie z art. 160 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 2017 r. poz. 2204 z późn. zm.) „kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3” w myśl § 2 „jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”, § 3 „jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”. Natomiast zgodnie z § 4 „nie podlega karze za przestępstwo określone w § 1-3 sprawca, który dobrowolnie uchylił grożące niebezpieczeństwo”, a w myśl § 5 „ściganie przestępstwa określonego w § 3 następuje na wniosek pokrzywdzonego” (pozostałe czyny są więc ścigane z urzędu).*
- *zgodnie z art. 162 § 1 ww. Kodeksu „kto człowiekowi znajdującemu się w położeniu groźącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie udziela pomocy, mogąc jej udzielić bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”, w myśl § 2 „nie popełnia przestępstwa, kto nie udziela pomocy, do której jest konieczne poddanie się zabiegowi lekarskiemu albo w warunkach, w których możliwa jest niezwłoczna pomoc ze strony instytucji lub osoby do tego powołanej”,*
- *zgodnie z art. 191 § 1 ww. Kodeksu „kto stosuje przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”,*
- *zgodnie z art. 200 § 1 ww. Kodeksu „kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub*

dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”, w myśl § 2 „tej samej karze podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej”,

- zgodnie z art. 202 § 1 ww. Kodeksu „kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”, § 2 „kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”, § 3 „kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”, § 4 „kto utrwala treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”, § 4a „kto sprowadza, przechowuje lub posiada treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”, § 4b „kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”,
- zgodnie z art. 207 § 1 ww. Kodeksu „kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”, natomiast w myśl § 2 „jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”, natomiast zgodnie z § 3 „jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”,
- zgodnie z art. 89 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 618 z późn. zm.) „kto, mając obowiązek opieki lub nadzoru nad małoletnim do lat 7, dopuszcza do przebywania małoletniego na drodze publicznej lub na torach pojazdu szynowego, podlega karze grzywny albo karze nagany”,
- zgodnie z art. 106. ww. Kodeksu „kto, mając obowiązek opieki lub nadzoru nad małoletnim do lat 7 albo nad inną osobą niezdolną rozpoznać lub obronić się przed niebezpieczeństwem, dopuszcza do jej przebywania w okolicznościach niebezpiecznych dla zdrowia człowieka, podlega karze grzywny albo karze nagany”.

6. Podstawy prawne dotyczące wypoczynku.

Organizatorzy wypoczynku mając na względzie bezpieczeństwo uczestników powinni zwrócić uwagę na obowiązujące w tym zakresie regulacje prawne:

- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t. j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2198 z późn. zm.).
- **Ustawa z dnia 4 kwietnia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2014 r. poz. 538).**
- **Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz. U. z 2015 r. poz. 1629)**
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta nauczyciela (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1189 z późn.zm.).
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 620)
- **Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 978 z późn zm.)**
- Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 roku – Prawo o ruchu drogowym.(t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1260 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1553)
- Ustawę z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (t.j. Dz. U. z 2017r., poz. 1463 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 25 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz. U. z 2011 r. Nr 208, poz.1241 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz. U. z 2016 r., poz. 566 z późn. zm.).
- **Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie organizacji wypoczynku dzieci i młodzieży (Dz. U. z 2016 r., poz. 452).**
- **Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. z 2001 r. Nr 135, poz. 1516 z późn. zm.).**
- **Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 kwietnia 2002 r. w sprawie organizacji roku szkolnego (Dz. U. z 2017 r., poz. 1603).**
- **Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2166).**
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 roku w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24 października 2005 r. w sprawie czynności kontrolno-rozpoznawczych przeprowadzanych przez Państwową Straż Pożarną (Dz. U. z 2005 r. Nr 225, poz. 1934).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27 lutego 2012 r. w sprawie wymagań dotyczących wyposażenia wyznaczonych obszarów wodnych w sprzęt ratunkowy i pomocniczy, urządzenia sygnalizacyjne i ostrzegawcze oraz sprzęt medyczny, leki i artykuły sanitarne (Dz. U. 2012 r., poz. 261).

- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 stycznia 2012 r. w sprawie minimalnych wymagań dotyczących liczby ratowników wodnych zapewniających stałą kontrolę wyznaczonego obszaru wodnego (Dz. U. 2012 r., poz. 108 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 19 stycznia 2012 r. w sprawie dopuszczalnego obciążenia narciarskiej trasy zjazdowej, sposobu jego obliczania oraz szczegółowych warunków oświetlenia zorganizowanych terenów narciarskich (Dz. U. z 2012 r., poz. 102).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie określenia stopni zagrożenia lawinowego oraz odpowiadających im zaleceń dla ruchu osób (Dz. U. z 2011 r. Nr 299, poz. 1777).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2011 r. w sprawie stopni trudności narciarskich tras zjazdowych, biegowych i nartostrad oraz sposobu ich oznaczania (Dz. U. z 2011 r. Nr 295, poz. 1752).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2011 r. w sprawie określenia wzorów znaków nakazu, zakazu, informacyjnych i ostrzegawczych stosowanych do oznakowania w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz. U. z 2011 r. nr 295 poz. 1751).

Przepisy prawne z zakresu wymagań higienicznych i zdrowotnych:

- Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1261 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 149 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1289 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 957 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 151).
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 1422 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 29 marca 2007 r. w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. z 2017 r., poz. 2294).
- Rozporządzenie (WE) 852/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004r. w sprawie higieny środków spożywczych (Dz. Urz. UE L 139, 30/04/2004)
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2166).

oraz pomocniczo, nie posiadająca rangi przepisu prawnego:

- **Instrukcja Głównego Inspektora Sanitarnego w sprawie wymagań higieniczno - sanitarnych dla stacjonarnych obozów pod namiotami – czerwiec 2010 r.**
(<http://www.gis.gov.pl/dep/?lang=pl&dep=11&id=15>)

Poradnik opracowano z wykorzystaniem materiałów:

1. Kuratorium Oświaty w Białymstoku, *Poradnik dotyczący organizacji wyjazdu zorganizowanej grupy dzieci i młodzieży w woj. podlaskim*, Białystok 2013 r., www.kuratorium.bialystok.pl;

2 Kuratorium Oświaty w Katowicach, *Bezpieczny Wypoczynek dzieci i młodzieży*, Katowice 2010 r., www.kuratorium.katowice.pl;

3. Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Poradnik bezpiecznego wypoczynku*, Tekst i opracowanie merytoryczne E. Kostrzewa, Warszawa 2010 r., www.wypoczynek.men.gov.pl.